

УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУНУМ

**ДЕПАРТМАН ЗА ПОСЛЕДИПЛОМСКЕ СТУДИЈЕ
МАСТЕР СТУДИЈЕ**

МАСТЕР РАД:

**„КОРИШЋЕЊЕ ПРИРОДНИХ И КУЛТУРНО-
ИСТОРИЈСКИХ РЕСУРСА БОКЕ КОТОРСКЕ У
СКЛАДУ СА ОДРЖИВИМ РАЗВОЈЕМ
ТУРИЗМА”**

Ментор:
Проф. др. Верка Јовановић

Студент:
Буквић Урош
Број индекса:
405561/2009

Београд, 2011. год.

САЖЕТАК

Убрзан раст туристичке индустрије током протеклих година повећао је потребу за ефикаснијим управљањем туристичким развојем. Туризам генерише различите ефекте, позитивне и негативне, на привреду, друштво и окружење широм света. Главни позитивни економски и друштвени ефекти туризма односе се на девизну зараду, ефекат на национални приход и запосленост. Такође туризам може допринети заштити простора, конзервацији и ревалоризацији социо-културног и природног окружења. Међутим туризам може донети и различите проблеме као што су: опасност од превелике економске зависности од туризма и погоршање квалитета животне средине, као и промену квалитета и губитак локалног идентитета и вредности. Циљ истраживања је био утврђивање туристички атрактивних ресурса Боке Которске, као и утицаји на животну средину, који би могли бити основа стратегије одрживог туризма. Истовремено ова истраживања треба да допринесу проналажењу и примени ефикасних мера за унапређење животне средине. Посебна пажња посвећена је негативним утицајима туризма на животну средину, као и мерама смањења негативног утицаја. Регион Боке, има бројне могућности за даљи развој туризма. Неопходно је ускладити коришћење потенцијала и развој туризма са свим аспектима заштите животне средине. Такође, потребна је реконструкција, стално одржавање и развој инфраструктурних система. То доприноси перманентном побољшању основних услова за развој савременог туризма и приступачности Црној Гори која по својим потенцијалима представља атрактивну медитеранску регију.

Кључне речи: туризам, Бока Которска, природни ресурси, културно-историјски ресурси, животна средина, заштита, одрживи развој.

ABSTRACT

The rapid growth of tourism industry in recent years has increased the need for effective management of tourism development. Tourism generates different effects, both positive and negative, on the economy, society and environment around the world. The main positive economic and social effects of tourism relate to foreign exchange earnings, the effect on national income and employment. Also, tourism can help to preserve space, conservation and revaluation of the socio-cultural and natural environment. But tourism can also bring different problems such as the risk of excessive economic dependence on tourism and the deterioration of environmental quality and quality change and loss of local identity and values. The aim of the research was to identify attractive tourist resources of the Bay of Boka Kotorska, as well as environmental impacts, which could be the strategy of sustainable tourism. Simultaneously, this research should contribute to finding and implementing effective measures to improve the environment. Special attention was paid to the negative impacts of tourism on the environment, as well as measures to reduce negative impacts. In region Boka Kotorska, there are numerous opportunities for further tourism development. It is necessary to harmonize the use of resources and tourism development with all aspects of environmental protection. Also needed is the reconstruction and ongoing maintenance and development of infrastructure systems. It contributes to the continuous improvement of basic conditions for the development of modern tourism and accessibility of Montenegro that their potential is an attractive Mediterranean region.

Keywords: tourism, Boka, natural resources, cultural and historical resources, environment, protection, sustainable development.

САДРЖАЈ

Увод

1. Туристичко-географски положај Боке Которске.....	6
1.1. Природно-географске карактеристике Котора.....	7
1.1.1. Геоморфолошке карактеристике	7
1.1.2. Клима Котора	8
1.1.3. Биљни и животињски свет	9
2. Бока Которска као туристичка дестинација	11
2.1. Културно-историјски споменици.....	11
2.2. Манифестације.....	27
2.3. Природни ресурси Боке Которске.....	34
3. Стање животне средине Боке Которске	38
3.1. Стање животне средине.....	38
3.1.1. Оцена квалитета ваздуха у Црној Гори	38
3.1.2. Квалитет земљишта.....	39
3.1.3. Оцена стања биодиверзитета	40
3.1.4. Воде обалног мора.....	41
3.1.5. Оцене и констатације	42
3.2. Утицаји на животну средину.....	44
3.2.1. Општи и посебни циљеви стратешке процене и избор индикатора	44
3.2.2. Приказ планираних активности у плану	46
3.3. Приказ процењених утицаја плана на животну средину	50
3.4. Екологија и загађење	51
3.4.1. Проблеми отпадних вода	53
3.4.2. Контрола загађења мора.....	55
3.5. Стратегија развоја одрживог туризма.....	62
3.6. Мере за спречавање и ограничавање негативних утицаја на животну средину	64
3.7. Заштита културно-историјског наслеђа.....	67
3.8. Укупна заштита животне средине	71
4. Закључак	75
5. Литература	76

УВОД

Туризам је, као ниједан сличан феномен пре њега, у историји омогућио масовно кретање људи са једног краја планете на други и њихову широку просторну дисперзију.

Привредни развој, раст друштвеног и личног стандарда, пораст куповне моћи и жеља за квалитетнијим животом резултирали су променом динамике и стила живота чинећи путовања све чешћим и масовнијим.

Захваљујући жељама људи за путовањима и упознавањем других земаља и култура, као и њиховој потреби за одмором и разоном – развијали су се туризам и угоститељство, који су сачињени од два тржишна чиниоца : понуде и потражње.

Хотелијерство је репрезентативна делатност угоститељства, специфична по просторним, техничко – технолошким и организационо – кадровским могућностима да у оквиру једне целине (објекта) оствари потпуну угоститељску услугу (смештај са различитим комбинацијама хране и пића) , као и друге услуге које према захтевима тражње обогаћују садржај хотела.

Хотелијерство подразумева веома сложену и компактну структуру са низом специфичности које се огледају у многим аспектима економског развоја и пословања. Потребе и захтеви људи за хотелским услугама, инвестициони програми, изградња и опремање објеката за смештај, продају, припрему и тражење услуга, изискују посебна средства за рад, оспособљавање радника и адекватну технику, технологију и организацију рада.

Модерно хотелијерство подразумева посебну организацију процеса пословања која се огледа у доброј повезаности радника који их обављају и савремених технологија помоћу којих се реализују.

Савремено хотелијерство се не може замислити без великих, луксузних хотела које заједно карактерише удобност, комфор и различите врсте услуга које се гостима пружају.

Природне вредности као потенцијал и ограничење за развој туризма и рекреације на територији Боке Которске су: разноврсност предела, разуђеност рељефа, и релативно очуван пејсаж, биодиверзитет, еколошке и предеоне целине, богатство шумама и водотоцима, разноврсна флора и фауна и, пре свега, залив Боке, представљају основе туристичке атрактивности Боке Которске.

Туризам на приморју је једини у Црној Гори који има опцију развоја културног туризма због вредног историјског наслеђа. Јединство природног и историјског наслеђа има посебан значај, и зато се туризам на приморју не сме свести на пружање услуга у виду масовног летовалишта.

Култура је један од чинилаца туристичке привреде и то оног дела који почива на културним вредностима или добрима као мотивима туристичких путовања. Културни туризам дефинише се као посебан облик одрживог туризма, а једна од могућих дефиниција културног туризма одређује га као посете особа ван домаће заједнице које су мотивисане потпуно или делимично интересом за историјске, уметничке, научне или „lifestyle/heritage“ (животни стил/наслеђе) понуде локалне заједнице, региона, групе или институције.

Културни туризам постаје све значајнија форма туризма са многоструким позитивним импликацијама на социо-економском плану. Он омогућава финансијску подршку очувању, ревитализацији и промоцији добара културне баштине. Доприноси финансијској и организационој независности културних институција и организација, као и процесу децентрализације културе. Огроман је финансијски ефекат који културни туризам има на развој привреда многих земаља, а посебно земаља у развоју. Развој културног туризма у државама (покрајинама, градовима, местима) има не само материјалне већ и тзв. нематеријалне ефекте као што су развијање свести и брига о сопственим културним вредностима, креирање културног идентитета и позитивног имиџа заједнице.

1.1. Предмет и полазишта истраживања

Предмет рада је истраживање туристички атрактивних ресурса Боке Которске. Утврдити који су то природни ресурси и културно историјски ресурси туристички атрактивни и уврдити тренутно стање животне средине, утицаје који могу бити штетни по животну средину у ближој будућности.

1.2. Значај и актуелности истраживања

Значај истраживања је у ближем разумевању могућности које има регион Боке Которске у развоју туризма. Утврђивању ресурса и могућности њиховог унапређења како би се одржао корак са конкуренцијом.

1.3. Циљеви истраживања

Циљ истраживања је утврђивање туристички атрактивних ресурса Боке Которске, као и утицаје на животну средину, како би могли бити основа стратегије одрживог туризма. Истовремено ова истраживања треба да допринесу проналажењу и примени ефикасних мера за унапређење животне средине.

1.4. Хипотезе истраживања

У мом истраживању садржане су следеће хипотезе:

- Врсте атрактивних ресурса којима располаже регион су туристички атрактивне.
- Атрактивни ресурси се налазе на добром положају.
- Стање животне средине је добро.
- Ниво отпадних вода је на задовољавајућем нивоу.
- Постоје могућности за унапређење коришћења атрактивних ресурса.

1.5. Методе истраживања

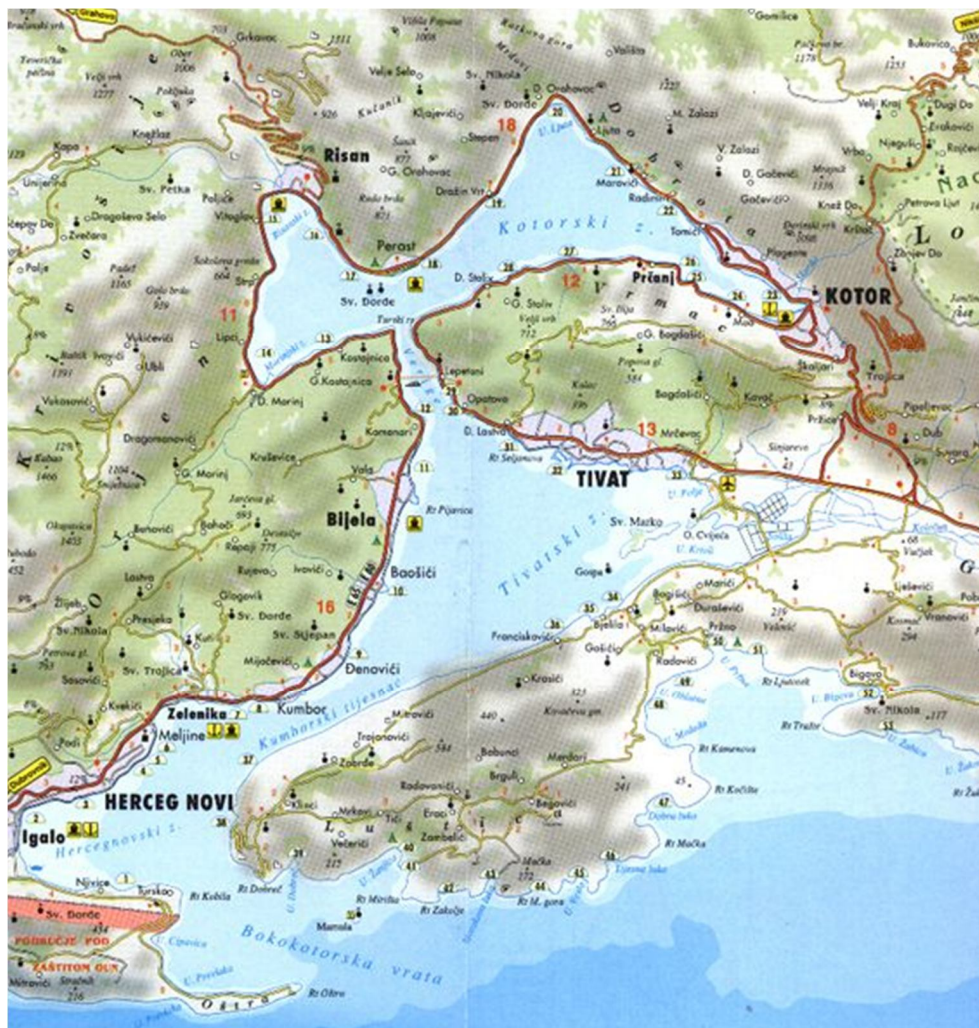
Узимајући у обзир специфичности проучаваног предмета истраживања користили смо различите методе како би задовољили основне методолошке захтеве: објективност, поузданост, општост и систематичност.

Истраживана су научно – теоријска сазнања, релевантна литература и савремена пословна пракса коришћењем метода: аналитичка, логичко-дијалектичка, синтеза, акономска анализа, дескрипција, статистичка, емпиријска, секундарна истраживања, итд.

I ТУРИСТИЧКО – ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ БОКЕ КОТОРСКЕ

На југоисточном делу јадранске обале море је, следећи токове некадашњих река, 28 km зашло у копно, стварајући јединствен залив, Боку Которску (86 km²), састављен од два мања залива, спољашњег Топланско–тиватског и Которско-рисанског.

Карта бр. 1. Туристичко – географски положај Котора

Извор: www.bar-marina.com/yacht-club.php

Бока Которска је залив Јадранског мора. Залив је дубоко зашао под литице Ловћена (1.654 m) и Орјена (1.894 m). Почиње Херцеговским заливом, који се сужава у Кумборски теснац, њиме прелази у Тиватски залив, па кроз Вериге улази у Рисански и Которски залив. Већа насеља у Боки су: Њивице, Игало, Херцег Нови, Савина, Мељине, Зеленика, Кумбор, Ђеновићи, Баошићи, Бијела, Каменари, Костањница, Морињ, Рисан, Пераст, Љута, Доброта, Котор, Шкаљари, Муо, Прчањ, Доњи Столив, Горњи Столив, Лепетане, Доња Ластва, Горња Ластва, Тиват, Кртоли, Луштица, Росе, а између њих је још десетак малих насеља.

У Боки Которској постоје и девет острва: Превлака, Мамула и Острво Ваведење на самом улазу у бококоторски залив, Госпа од Милости, Свети Марко и

Острво Цвијећа, Зановетни Шкољиц у тиватском заливу - Кртољска увала, а Госпа од Шкрпјела и Свети Ђорђе у рисанском заливу

Основни морфометријски подаци бококоторског залива су: укупна површина је 87,33 km². Укупна запремина је 2.412,306.000 km³. Максимална дубина је 60 m. Средња дубина је 27,3 m. Дужина залива је 28,13 km. Дужина обале је 105,7 km. Разуђеност обале (К) 3,07. Ширина улаза је 2,95 km. Претпоставља се да је на настанак бококоторског залива утицала флувијална ерозија у плиоцену. Овај регион је познат по највећој просечној количини падавина у Европи - регион Црквице.¹

1.1. ПРИРОДНО – ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ КОТОРА

1.1.1. ГЕОМОРФОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Бока Которска се налази у југоисточном делу Јадранског приморја. Котор је са југоисточне стране опасан кречњачким масивима планине Ловћен (1749 метара), са северозападне огранцима планине Орјен (1895 метара), Радостак (1446) и Добростицом (1570). У близини Котора су и два полуострва, на северозападној страни Виталинско, а на југоисточној Луштичко. Та два полуострва, растављена су мореузом Остро, тачком која је и спољашни продор у Бококоторски залив. Близу су и два друга полуострва Врмачко, и Девесињско, која раздваја теснац Вериге. Тај теснац Бококоторски залив даље дели на два унутрашња залива, Рисански и Которски и на два спољашња залива Тиватски и Топалски. Стручњаци за заштиту човекове околине и урбане средине слажу се у оцени да је подручје Боке Которске, посматрано као гео – морфолошка и биљно – географска целина, веома богата природом. Када је о таквим карактеристикама реч ваља поменути необичан контраст рељефа, остатке тектонских поремећаја, кречњачких површина, као и листопадну вегетацију у самом приобалном појасу. Котор је смештен на уској заравни испод Ловћена, са источне стране Которског залива. Његово средиште чини Стари град, окружен 4,5 km дугачким зидинама које од мора воде уз обронке брда Св. Иван до тврђаве на врху. Западно, уз обалу у подножју брда Врмац, су насеља Муо, Прчањ и Столив, а источно Доброта, Ораховац, Пераст и Рисан. Которској општини припада и један део Грбаљског поља, југоисточно од залива, заједно са Доњим Грбљем који излази на отворено море. Код увале Јаз, Котор се граничи са Будвом.²

¹ http://sr.wikipedia.org/sr-el/Бока_каторска

² http://sr.wikipedia.org/sr-el/Бока_каторска

Слика 1. Бока Которска

Извор: www.discover-montenegro.com

фотографисао: Лео Перуновић

1.1.2. КЛИМА КОТОРА

Лета су у Котору топла и сува, а зиме благе и влажне. Просечна годишња температура не прелази $15,2^{\circ}$ Целзијусових. 213 дана у години је без ветра, а купалишна сезона траје 144 дана у години. На развој вегетације, у Котору снажно утиче клима. С обзиром да се протеже између Јадранског мора и крашког залеђа, подручје Боке Которске се налази под утицајима средоземне и планинске климе. Када се те две климе сусретну и помешају ствара се посебна врста субмедитеранске климе. Не само клима већ и море у Бококоторском заливу има веома велики значај. Море код Котора представља акумулатор топлоте и извор водене паре, што је један од најважнијих фактора при температурним кретањима и количини падавина на целом подручју Боке Которске. Котор се простире на површини од 335 квадратних километара. Уз медитеранску климу, просечна температура ваздуха у јануару износи 7° , а у јулу око 23° Целзијусових. У непоновљиву лепоту пејзажа Которског залива, која се највише испољава кроз контраст мора и стрмих високих планина, заувек су се утиснуле камене куће и капетанске палате, које можете видети дуж саме Которске обале.

Бококоторски залив је сачињен од 4 залива: которског, рисанског, тиватског и херцеговског. Његова укупна површина је $87,3 \text{ km}^2$, запремина $2,4 \times 10^6 \text{ km}^3$, максималне дубине 60 m и просечне 27,3 m. Дужина обале износи 105,7 km. Клима у Котору је суптропска. Не само зими већ и у јесен и пролеће, обилне су падавине. У залеђу Бококоторског залива, у месту званом Црквице, годишње падне 5317 mm кише по метру квадратном, што представља најкишовитије место у Европи. Било да у Котор

стижете лети или зими, вашу пажњу заокупиће неке од слика которског пејзажа: летња - док се планине које окружују которски залив огледају у бистром плавом мору, прецизно оивичене зрацима сунца, или зимска – када обронке зелених планина делимично или у потпуности прекрије снег, а уз которску обалу се мешају мириси агрума, поморанци, разног цвећа као што су мимозе, камелије, или друго медитеранско биље, чије је семе вековима путовало једрењацима и бродовима са најудаљенијих тачака кугле земаљске, до Котора, Рисна, Пераста, Столива или Доброте. Као и у већини приморских градова и у Котору највише успевају различите врсте палми. Ван которских зидина путем ка Доброти, са обе стране пута угледаћете палмина дрвећа.³

1.1.3. БИЉНИ И ЖИВОТИЊСКИ СВЕТ

Обронци планина озелењени су чемпресима, боровима, храстовом и буковом шумом. Успевају и дивљи и питоми нар, смоква, наранџа, мандарина, винова лоза, маслина. Многи вртови испред породичних кућа или најчешће напуштених которских палата, одликују се разним медитеранским биљем. Осим палми, ту су и различите врсте кактуса, олеандри, мимозе, магнолије, камелије и друге врсте медитеранских засада које су уз освојене трофеје у великим поморским биткама, которски трговци и поморци доносили као симболе лепоте који су и данас неки од синонима древног Котора. Један део становника Котора бави се и риболовом. За лов на рибу, углавном се отисну даље из которске луке, која је превасходно намењена упловљавању великих светских бродова.

У которском акваторију углавном живи, а често се и лови бела риба попут: барбуна (Лат. *Mullus Barbatus*), бранцина (Лат. *Dicentrarchus Labrah*), букве (Лат. *Voop Voops*), а упорнији и вештији риболовци често улове и скупочену белу рибу Сан пјер (Лат. *Zeus Faber*). Такође, Бококоторски залив богат је и плавом рибом. Најчешће су то: лица (Лат. *Lichia Amia*), паламида (Лат. *Sarda Sarda*), а некада је у которском акваторију било доста и сарделе (Лат. *Sardina Pilchardus*), која је данас прилично истребљена, па се све теже налази чак и на познатом которском пазару (пијаци). У Котору постоји неколико приватних узгајалишта мушљи или шкољки. Та се узгајалишта налазе уз саму камениту обалу. Већина приватних угоститеља из поменутих узгајалишта снабдева своје ресторане, хотеле или мотеле овим веома укусним плодовима мора. Како лети, тако и зими у которској луци усидрен је мањи или већи број бродова, луксузних јахти, бродиха или других савремених пловећих објеката. Последњих година Котор има доста страних посетилаца. У которској луци се често виде лускузни бродови на својим крастарењима. Даље низ обалу ка Доброти и Перасту, уз саму камениту обалу усидрене су барке. На азурно плавом мору често можете видети галебове и ласте, те ситније птице, док у которском залеђу, углавном у брдима, која окружују град, среће се и дивљач попут лисице, зеца, куне, веверице, дивље свиње...⁴

³ подаци преузети са сајта <http://kotoronline.com/>

⁴ <http://www.visit-montenegro.com/sicg/cities-kotor-n.htm>

Слика 2. Један од становника Боке Которске

Извор: www.elitesecurity.org

II БОКА КОТОРСКА КАО ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА

У туристичке ресурсе спадају: природни ресурси, културно-историјски споменици и манифестације. Осим природних лепота у овом делу ће бити представљени и културно-историјски споменици градова: Котора, Тивта и Херцег Новог, али и манифестације које се одвијају у овим градовима.

2.1. КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИ СПОМЕНИЦИ

Општина **Котор** располаже са великим бројем објеката споменичке културне вредности. Неки од најважнијих су:

Катедрала Св. Трипуна

Оно по чему је Котор најпознатији је староградска катедрала Св. Трипуна. Тај храм се помиње најпре у IX веку, када су у њу донесене мошти Св.Трипуна, који је умро мученичком смрћу у време римског цара Деција, у III веку. Хроничари сведоче да је тај храм највероватније нестао у пожару у X веку, а поново је саграђен у XII веку. Катедрала Св. Трипуна изграђена је у романичком стилу, са елементима византијске архитектуре. Доживела је неколико земљотреса, те се и њен изглед, мењао. Посебно видљиви на њој су елементи ренесансе и барока. Европска унија и организација Еуропа Ностра, додељују тој катедрали 2002.године диплому за одлично реконструисање и сеизмичко осигурање најстарије романичке катедрале на Јадранској обали. Као најзначајнији споменик и симбол Старог града, катедрала Св. Трипуна, садржи богату ризницу драгоцености међу којима позлаћени олтар, барокне фреске, велики број орнамената велике вредности.

Слика 3. Катедрала Светог Трипуна

Извор: Туристичка организација Котора

Црква Светог Николе

Црква Светог Николе је најзначајнија православна црква у Котору. Лоцирана је у северном делу старог града. Изграђена је почетком двадесетог века, на темељима старије грађевине која је страдала у пожару у XIX веку. У близини је и црквена ризница са богатим фондом икона, уметничких заната, докумената и црквених одора. Црква поседује и друге бројне драгоцености које су углавном прилагале имућније которске породице.

Слика 4. Црква Светог Николе

Извор: <http://www.tokotor.com>

Црква Светог Луке

Црква Светог Луке, смештена је такође у Старом граду. Подигнута је за време владавине српске династије Немањић, крајем XII века. До половине XVII века црква св.Луке била је католички храм, да би након рата са Турцима постала православно црквени објекат, јер се број православног живља у Котору нагло повећао. Ипак, католички верници у том храму свој олтар су имали до половине XIX века.

Црква Светог Михаила

У средишњем делу Старог града смештена је црква Св.Михаила, која у данашњем облику датира са краја XIV века. Археолошки остаци указују да је знатно већа грађевина, на месту данашње цркве Св.Михаила, постојала још почетком XII века.

Црква Свете Ане

У источном делу Старог Котора смештена је црква Св.Ане. С обзиром да је неколико пута дограђивана, не може се са тачношћу утврдити када је овај храм настао. Стручњаци за реконструкцију старих здања ипак су дошли до података да је старији део цркве Св.Ане, настао у XIII веку, а новији у XIV. Цркву карактерише велики број светаца којима је била вековима посвећена: Светом Мартину, Светој Венеранди, а данас Светој Ани.

Црква Свете Марије Колеђате

Унутрашњост старог града у Котору, одликује и позната Црква Свете Марије Колеђате, (Госпе од здравља), у Котору познатија као црква Свете Озане. Подигнута је почетком XIII века. Током векова претрпела је више промена. Испод те цркве откривена је најстарија археолошки пронађена грађевина – ранохришћанска базилика из VI века н.е.

Међу многобројним споменицима, у Которском Старом граду, налазе се још и црква Св.Јосипа, госпе од Анђела, црква Св.Павла. Споменицима у которском Старом граду треба додати и градски торањ, који потиче с почетка XVII века, са стубом срама испред њега, и сатни механизмом у оквиру грађевине. У близини торња је и Кула градске страже, Кнежева палата, те Градско позориште, које је прво на Балкану почело са радом у XIX веку.

Слика 5. Црква Светог Михаила

Слика 6. Црква Светог Луке

Извор: <http://www.tokotor.com>

Палате

Котор је познат и по многобројним палатама, које карактерише романичка и барокна орнаментика, зидне декорације и велики број грбова породица по којима су добиле име или којима су припадале. Између многих издвајају се, Палата Бизанти, у

романичком стилу, смештена је поред Куле градске страже, потиче из XIV века. Барокна палата Гргурина, је у централном делу Старог града, саграђена је почетком XVIII века. Позната которска породица Буца у XIV веку саградила је палату Буца, која је током векова више пута дограђивана, а касније је припадала и породици Псквали. У близини је и једна од најотменијих градских кућа, која потиче из XIV века, палата Вракјен. Та палата је углавном задржала оригинални изглед. У близини катедрале Св.Трипун је палата Драго, изграђена је у XV веку, у барокном и готичком стилу. Ипак, по мишљењима многих најлепша которска палата је палата Пима, коју одликује углавном готички стил, те барокни елементи. Породица Пима, која је поседовала истоимену палату, у Котору је живела од XIV до XVIII века. Садашњи изглед палата је добила крајем XVII века.⁵

Слика 7. Палата Гргурина

Извор: <http://www.tokotor.com>

Општина **Тиват** располаже са великим бројем објеката споменичке културне вредности. Неки од најважнијих су:

Летњиковац Буца

Налази се у центру Тивта. Овај комплекс представља складну ренесансну целину са понеким детаљем касне готике. Састоји се из пет објеката: куће за становање, економске куће, црквице – капеле посвећену Св. Миховилу, затим тремом – улазним капитом са вишенаменском применом. Данас ревитализовани споменик има

⁵ подаци преузети са сајта <http://kotoronline.com/>

овремену намену: стамбена зграда претворена је у галеријски простор, а врт у летњу позорницу. У њему се организују изложбе, књижевне вечери, концерти и др., а све у склопу Центра за културу Тиват који још у свом саставу располаже са кино салом тј. салом за извођење позоришних представа.

Комплекс Манастира Св. Арханђела Михаила

На полуострву Превлака налазе се остаци манастира Св. Арханђела Михаила који је обележио једну од најзначајнијих етапа у животу овог подручја - период од IX - XIV века. На овом месту се првобитно вероватно налазио бенедиктински манастир, а од половине XIII века Свети Сава је на Превлаци поставио столицу зетског епископа. Млечани су порушили манастир 1452. године. Још постоје остаци манастира који је био дугачак 21 m, а широк 12,5 m. У близини цркве на источној страни је у XIX в. саграђена црква Св. Тројице коју је саградила контеса Екатарина Властелеиновиц. Ово је једна од најзначајнијих природних и културно - историјских целина.

Оток Госпе од Милости

Налази се између обале Кртоли и острва Св. Марко. Пречник острва износи једва 200 m од чега једна половина заузима комплекс самостана посвећен Богородици – Госпи од Милосрђа. Није познато када је на Отоку подигнута најранија сакрална грађевина. До краја XIX века Оток постаје резиденција которских бискупа. Данас је самостан у поседу Исусовачког реда. Самостанску цркву је обновио которски бискуп Франо Уцелини – Тице. Од покретног споменичког фонда вредан је I дрвени кип Богородице – Блажене госпе од Милости, која се слави као чудотворна.

Црква Светог Петра

Налази се на брежуљку Градац у селу Богдашићи око 4 km од Тивта. Сматра се да је ту првобитно била бенедиктинска опатија. Један натпис писан старословенским језиком говори о подизању тога храма у време зетског епископа Неофита 1268 – 1269. године. Иако веома оштећене, фреске спадају у боља сликарска остварења XIIIв. На своду је смештена композиција Силазак Св. Духа на апостоле.

Црква Светог Антуна Падованског

Подигнута је 1734. г. Заједно са жупним уредом и предњим поплочаним двориштем чини целину која представља својеврстан друштвени центар Триповица. Са узвишице на којој се налази јединствен поглед на читав западни део залива. У цркви се чува слика Св. Петра и Св. Павла, дело италијанског сликара Франческа. Помоћни олтар подигнут је у част Госпе од Розарија.

Црква Свете Марије

Налази се у Горњој Ластви. Подигнута је у XV веку. Налази се на истакнутом положају који доминира увалом у којој се сместила Горња Ластва.

Црква Светог Рока

Налази се у Доњој Ластви на самој обали мора. Подигнута је 1901. године заједно са звоником. У цркви се налази интересантна икона која представља Св. Трипуна, рад познатог Грчког иконописца Илије Москоса. У цркви је олтарска слика Св. Рока, рад Михаила Флориа из Прчња.

Црква Светог Саве

Налази се у центру града. Почела је да се гради 1938. године, а 1967. је изградња довршена. Поред најзначајнијих још су ту црква Св. Јована и Св. Ивана у Богишићима, црква Св. Срђа, Николе и Диомитрија, црква Св. Миховила, црква Св. Антуна у Калимању, црква Св. Вида и црква Госпе од Анђела.

Налазећи се географски између два значајна града, Дубровника и Котора, **Херцег Нови** је читав свој урбани развој темељио на одбрамбеној функцији помоћу јаких тврђава, не само у граду и ближој околини, већ и на самом улазу у залив Боке Которске.

Осврнућемо се на значајније **ТВРЂАВЕ**.

Тврђава Форте Маре

Тврђава представља зачетак средњевековног града који је основао босански краљ Твртко I 1382. године. На тврђави се сачувао један део одбрамбеног зида на југоисточном углу из најстаријег босанског периода.

Током векова постојања извршене су бројне реконструкције. Сваки освајач је тврђаву реконструисао према својим потребама. Од босанског краља, преко турских освајача и Млечана до коначног изгледа који су јој дали аустријанци 1833. године.

слика 8: Тврђава Форте Маре

извор: http://www.putovanja.info/sr/moja_foto_tura/galerija/2583/6#6

Тврђава Канли Кула

Турска тврђава позната под именом Канли-кула, у преводу са турског "крвава кула" налази се на крајњој северној тачки Старог херцеговског града и представља део његовог сложеног фортификационог система. Већим делом је подигнута на чврстој кречњачкој стени, на висини од око 85 m над морем и својом величином и положајем доминира градом.

Канли-кула се први пут у писаним документима помиње средином 17. века код турског путописца Евлије Челебије. Тачно време њеног подизања се не зна. Свој данашњи облик тврђава је добила у време турске доминације Херцег Новим, могуће, средином 16. века. Коначни облик тврђави дали су Турци, док су Млечани, након заузећа Херцег Новог, извршили одређене поправке јер је тврђава у рату била знатно оштећена.

Првобитно је Канли-кула имала само једну капију, са јужне стране, која је водила у град. Касније, могуће за време Млечана, након рушења дела северног зида, у њему је формиран нов улаз који и данас служи.

Данас је Канли кула адаптирана у модерну летњу позорницу.

слика 9: Тврђава Канли Кула

извор: <http://picasaweb.google.com/lh/photo/D9qRWau1GyZDxZko4Oi3w>

Шпањола - Горњи град

Тврђава названа Шпањола од стране локалног становништва, задржала је своје име и данас, премда су је Турци поново градили око 1539. - 1548. године, на месту где су је изградили Шпанци накратко освојивши град 1538. - 1539. године. Због стратешких предности брежуљка Бајер, тврђава Шпањола смештена је на северозападној страни града на надморској висини од 170 m и доминира улазом у Бококоторски залив. Шпањола је увек имала својство утврђења војног карактера, све до почетка 20. века. У другом светском рату, неко је време била затвор.

Цитадела или Мацел

Мала тврђава при мору, Цитадела, је кула са зидинама грађеним за време различитих освајача, о чему из млетачког периода стоји већ поменути натпис из 1702. године близу капуцинског самостана. У њеним темељима треба тражити трагове зачетка Херцег Новог. Страдала је за време потреса 1979. године и срушила се у море. Године 1702. године Петар Анђело Мањо спојио је горњи део Доњег града јаким зидом са Цитаделом и тако је сав град опасао дебелим зидовима.

Сат-кула, Сахат кула, Тора

На месту где се сада налазе западна улазна врата у Стари град подигнута је 1850. године кула са сатом у псеудороманском стилу. У време Турака ту је такође била кула са сатом, по којој се и данашња зове Сахат кула. За време Млечана, обновљена је и названа Тора, како је и данас многи називају. Ова Сат-кула својеврсни је споменик културе, који функционише од Турака до данас, представљајући схватања градитеља из половине 19. века. Још од доба Млетачке Републике па све до данас, хералдички је знак Херцег Новог.

слика 10: Сахат Кула

Извор: http://photos.igougo.com/images/p130017-Herceg_Novi_Montenegro-Sahat_kula.jpg

Источно и западно подграђе Херцег-Новог

Западно и источно подграђе Херцег Новог представља урбанистичку и архитектонску целину контакт зоне старог херцеговског града унутар зидина.

Подграђе се као облик урбане средине јавило истовремено са средњевековним утврђеним градом. Данашњи облик као урбане целине подграђе добија у другој половини 19. и почетком 20. века.

Испоштовани традиционални урбанистички принципи прилагођавања терену, очување зеленила и конфигурације примереност габарита и обликовања, условили су непоновљиве и специфичне вредности амбијенталних целина надамак средњевековног града.

Зидине старог херцеговског града

Средњевековни херцеговски град омеђен је системом континуалних фортификација, које су у данашњем облику дефинисане у току турске доминације током 16. и 17. века.

Током 200 година турске власти, градски бедеми су учвршћени и ојачани кулама. Оштећења која је утврђење претрпело током млетачке опсаде 1687. г, као и услед клизишта и земљотреса, поправљана су без битнијих промена оригиналног склопа.

РЕЛИГИЈА

Сакрални споменици заузимају прво место у непокретном споменичком фонду у херцеговском крају, и то не само по броју, већ и по територијалној распрострањености, те културно-историјској вредности. На подручју Општине Херцег-Нови има 99 црквених објеката, и то 74 православних и 14 римокатоличких, као и 11 рушевина.

Цркве Св. Ђорђија и Спаса са Епископском Резиденцијом

Ограђени сакрални комплекс на Топлој обухвата: две цркве, малу зграду у којој је црногорски владика Петар II Петровић Његош учио писменост код калуђера Јосифа Троповића 1812. године и околно гробље.

Иконостас је рад грчких мајстора 19. века, са неким уметнутим руским иконама. Мала црква Св. Ђорђа је саграђена крајем 17. века на остацима турске џамије. У њој се налази кенотаф грофа Саве Владислављевића. Иконостас се приписује бококоторској школи.

Обе цркве имају велики број вредних икона, сребрних сасуда и старих штампаних књига. Епископска резиденција Љубибратића налази се у Топлој, у близини комплекса цркава Св. Спаса и Св. Ђорђа, у западном предграђу Херцег Новог. Овде је била епископска резиденција од 1690. до 1716. године. Грађевина је санирана на неадекватан начин, тако да је изгубила део споменичке аутентичности.

Слика 11: Цркве Св. Борђија и Спаса са Епископском Резиденцијом

Извор: <http://www.pravoslavije.nl>

фотографисао: Н. Глишић

Црква Св. Томе

Остаци цркве посвећене Св. Апостолу Томи налазе се на висоравни засеока Кочетана.

Унутрашњост цркве је била украшена фреско декорацијом, насталом крајем 11. и почетком 12. века. Пронађена парпетна плоча са рељефном композицијом такође се може датирати у исти временски период, а представља ремек дело прероманичке уметности у Црној Гори.

Црква Св. Крста

Црква Св. Крста смештена на заравњеном платоу уз главни пут на граници села Мокрине и Камено.

Иконостас је 1875. године насликао грчки сликар Никола Аспитоис. Црква се у катастарском попису помиње 1726. године, али је по предању ово најстарија црква у околини.

Манастир Савина

Манастирски комплекс, који чине три цркве, конак, гробље и поплочани прилаз са оградним зидом, налази се на пошумљеном узвишењу јужно до Херцег Новог.

Тачно време настанка Цркве св. Саве, није познато. Садашњи објект је из 15-тог века, док је припрата дозидана у 19. веку.

Испод фресака из 16. века, нађене су фреске које се приписују которском готичком сликару Ловру Мариновићу Добричевићу. Делимично пресликавање свих фресака је извршио Алексије Лазовић 1831. године.

Велика црква Успенија Богородице грађена је од 1776. до 1799. године. Градитељ је био Никола Форетић са Корчуле.

Иконостас је рад попа Симеона Лазовића и његовог сина Алексија из Бијелог Поља, започет 1795.године. Уз манастир је и конак са богатом збирком црквених књига, посуда и икона.

Црква Св. Стефана

На узвишењу изнад Суторине и Игала, уз главни пут ка селу Сушћепан, смештена је црква св. Стефана.

Данашњи изглед црква је добила крајем 19. века. Две пронађене парпетне плоче са рељефом трочланог преплета потичу из прероманичке цркве која се на овом месту налазила у 10 или 11 веку. У цркви се чува збирка црквених предмета икона, књига и другог црквеног мобилијара.

Црква Св. Госпође

На ограђеном платоу падине Вељег Брда, североисточно од насеља Бијела, заједно са гробљем и црквеном кућом ("Ћелија"), налази се црква св. Госпође. Њено време настанка није забележено у историјским изворима. Према предању које наводи Црногорчевић, ова црква је "врло стара".

У цркви се налази иконостас из новијег времена, неколико икона са старијег иконостаса бококторске сликарске школе, као и осликане странице старије певнице непознатог аутора.

Црква је санирана после земљотреса 1979. године.

Манастир Жањица

Утврђени манастирски комплекс са црквом Ваведења Богородице налази се на малом осрту Жањице на источној страни улаза у бококторски залив. Најстарији део целине представља једнобродна црква, за коју се верује да потиче из 15-тог века.

Око ње су у каснијој фази изграђени зидови утврђења приближно квадратне основе са кружном кулом у северо-западном углу, као и мање манастирске зграде прислоњене уз зидове на јужној и источној страни утврђења.

Трагови фреско сликарства запажају се у унутрашњости цркве, на западној фасади, као и на источној страни.

Црква Св. Сергија и Вакха

Црква св. Сергија и Вакха, окружена гробљем, смештена је на јужној страни изнад пута у месту Поди.

Наглашена вертикалност указује на готичке утицаје, мада је по свом архитектонском склопу блиска рашким споменицима.

Иконостас је рад бјелополских сликара Симеона и Алексија Лазовића. Црква поседује збирку вредних сакралних предмета као и иконе.

Црква Св. Архангела Михајла

Црква Св. Архангела Михајла, се налази у центру старог града Херцег Новог, на тргу Белависта. Саграђена је почетком 19. века. Крстообразног је облика и грађена је у еклектичком стилу спајајући византијске, романско - готичке и исламистичке елементе.

У унутрашњости доминира иконостас рађен у мермеру, са иконама рађеним почетком 20-тог века. Црква чува неке иконе из других крајева и штампане књиге из Русије.

Задужбина Дуковић

Задужбина Дуковић се налази у југоисточном делу Топле на потезу званом Дуковина, јер је припадао истакнутој поморско-трговачкој породици Дуковић, која је потицала из Херцег Новог а живела у Трсту. Елиза Ломбардић, рођена Дуковић, 1909. године поклања кућу са приземљем и спратом, пространи уређени врт (1636м²), Херцег Новом у сврху школовања младих талената.

Породице Дуковић и Ломбардић играле су значајну улогу у ослободилачким ратовима против Турака у деветнаестом веку. Велимир Ломбардић је знатним финансијским средствима помагао устанике у Босни и Херцеговини, и подржавао идеју уједињења Јужних Словена.

Пераст је барокни градић који се налази недалеко од Котора. Најлепше грађевине овог града настале су у периоду од XVII - XVIII века. У то време јача поморство и капетани дижу велелепне виле које и данас плене својом лепотом. Пераст је тих и миран град. Обилује сакралним споменицима: црква св. Николе настала између XV и XVII века, Парохијска црква (1740), острво испред Пераста на коме се налази црква Св. Ђорђа (XII), Госпа од Шкрипјела (1630), барокна црква настала на вештачком острву

Свети Никола - налази се на главном тргу, постављена у правцу исток – запад. У данашњем облику саграђена је 1616.год. иако постоји помен раније цркве из 1564.г. Одмах уз стару цркву св.Николе, са њене задње стране, налази се део нове недовршене цркве, од које су изграђени само апсида са сакристијама. Камен темељац нове цркве постављен је 1740.г., а грађена је до 1800.г. Даље радове дефинитивно су прекинули Наполеонов ратови. Стара и велика недовршена црква св.Николе данас чине јединствену целину.

Поред цркве налази се звоник подигнут 1691.г. по нацрту млетачког архитекте Ђузепе Беатија. Висок је 55 m и за његову градњу је утрошено 50.000 дуката. Рађен је у епохи барока, звоник носи елементе романике и ренесансе. Највеће звоно из 1713 дар је надбискупа Андрије и Вићка Змајевића. Два мања звона постављена су 1797.г.. Сат на звонику донет је из Венеције и постављен 1730. Црква св.Николе посебно је богата сликама Трипа Кокоље, у њој се налазе оргуље, година постављања није позната, први помен о поправкама је из 1699.г. У ризници цркве су богате уметничке слике и драгоцен текстил црквених одезда из XVI и XVII века.

Госпа од Розарија – Капелу Госпе од Розарија подигао је Андрија Змајевић 1678.г. као свој маузолеј. На цркви као и на звонику и на палати препознају се стилске карактеристике ренесансе и барока. Поред цркве се налази витки осмоугаони звоник који се убраја међу најлепше на Јадранској обали, а претпоставља се да је урађен по нацртима Андрије Змајевића.

Свети Јован крститељ - налази се у западном делу Пераста, уз стари пут. Први пут у документима се спомиње 1595.г., а припадала је средњовековној "Братовштини рана Господњих." Једно звоно датира из 1596. Фасада је једноставна са лепо профилисаним порталом над којим се налази мала розета

Света Ана - налази се на око 300 m од пераске тврђаве. Не зна се тачна година изградње, али Драго Мартиновић (1697-1781) у својим Аналима каже да је прастара („antichissima,„) и да су око ње куће. Забележено је да је 1693.г. изгорео олтарски део и да је израђен нови. Према књизи рачуна цркве св.Ане, а нарочито према ретком потпису који је Трипо Кокоља оставио у дну олтарске фреске, може се утврдити да је насликана 1708.г. Димензија цркве је 5x3 m засведена је и покривена каменим плочама. Прочеље цркве је једноставно са малим звоником на преслици.

Свети Марко - налази се у Пенчићима код палате Смекја. Малу цркву – маузолеј у част Богородице, св.Ане, св. Матеја и св.Марка еванђелисте, подигао је Матеј Стукановић. Прочеље је оивичено са два висока пиластра, који се завршавају коринтским капителима. У средини кровног забата смештена је малена розета, а на самом забату су скулптуре: Ускрснулог Христа, св.Петра са кључевима и св.Марка са Еванђељем у руци. Иза цркве на задњем зиду се налази звоник на преслици. У унутрашњости цркве која је 1959.г. потпуно адаптирана за складиште ИМК ЈАДРАН сачувани су само гробови браће Штукановић са оштећеним брговима и заједнички гроб Братовштине. У цркви су, између осталих, сахрањени Мартија Стукановић, барски надбискуп и Анђа , жена адмирала Матије Змајевића.

Свети Антун - налази се високо изнад обале, у близини перашке тврђаве. Цркву су подигли Мазаровићи 1679.г. Заједно са црквом зидан је и самостан за фрањевце млетачке провинције. Они су дошли 1636.г. на позив Перастана ради отварања школе за основно и наутичко образовање. Бавили су се медицином и имали су своју апотеку. Барокна црква св.Антуна на прочељу, поред портала, има два елиптична прозора. Црква је до XIX века имала оргуље. Самостан је имао и богату библиотеку. Један део књига је пренесен у фрањевачку библиотеку у Котору.

Православна црква – Храм рођења пресвете богородице - Саграђен је 1757. године, а обновљен 1864. године. Има дограђен дрвени хор или баладур, утицај приморског стила. Иначе црква је византијског стила и има значајан иконостас.

ПАЛАТЕ

У Перасту постоји 19 палата. Највећи број је настао у периоду од XVII до XVIII века и има барокне карактеристике. У архитектури Пераста у којој уз традиционалне елементе доминира барок, успостављена је једна мера једноставности и мирноће, захваљујући чему град није потонуо у китњасте украсе барока.

Палата Шестокриловић – налази се на подручју „Луке“ у југоисточном делу Пераста. Вероватно је саграђена крајем XVIII века о чему сведочи натпис на венцу испод крова у коме се спомиње 1691.г.

Шестокриловићи су били једно од најстаријих братстава – казада. Палата има два спрата, без видонице, подсећа на ренесансно обликовање. Кућа има пушкарнице.

Палата Лучић-Коловић-Матикола – налази се уз саму обалу, у западном делу Пераста. Палата је вероватно настала у другој половини XVIII века о чему сведочи натпис на главној фасади са годином 1779. и именима власника Никола Коловић – Матикола и синови из казаде Студени. Палата је минијатурна, складних пропорција са малим ограђеним двориштем према мору. Специфична је јер има проширену видоницу на све четири стране.

Палата Бујовић – налази се у западном делу Пераста, при мору.

Постоји предање да је изграђена тесаним каменом са порушених херцеговачких зидина после ослобођења од Турака 1687. године. Али, на три камене плоче на фасадама дати су подаци о 1694. години, као години почетка радова на палати. Палату су подигли браћа Вицко и Иван Бујовић из казада Стојшић једна је од најлепших барокних грађевина на целом Јадранском приморју и дело је архитекте Ђовани Батиста Фонтана из Венеције. Изградњом приобалног пута 1912. године, којом се подигао ниво терена, добија се утисак да су цели приобални део Пераста, а посебно ова палата, „утонули“ и тиме изгубили своје хармоничне пропорције.

слика 12: Палата Бујовић

извор: http://www.znanje.org/i/i22/02iv02/02iv0210/bujovic_1_muzej.jpg

Палата Бронза – Палата се налази у источном делу Пераста, у пределу „Лука“ уз саму обалу. Саграђена је средином 18. века. У 19. веку за време Аустро-Угарске служила је као „Догана“- царина. Породица Бронза се доселила вероватно из Скадра, а припадали су Казади Силопи. Били су врсни поморци и трговци. Палата је типична барокна, са једним спратом над којим је сужени белведер. У палати је сачуван оригинални распоред просторија.

Палата Баловић – Баловићи који су припадали казади Дентали, бавили су се поморством, било у ратној морнарици, било приватном поморском трговином. Палата Баловић је типична барокна палата 18. века – једноставна, али хармонична и монументална на два спрата са белведером, видионицом. До рестаурације 1981. године, када је зграда преуређена за становање, био је сачуван оригинални ентеријер са распоредом просторија – четири собе и салон. У палати се налазио изузетно богати породични архив и библиотека, који су око 1933. године и после II Светског рата однешени из Пераста. У палати је летевао Његош 1846. године и ту написао песму „Парис и Хелена“ или „Ноћ скупља вијека“.

Палата Вукасовић - Коловић - Налази се на подручју „Луке“ одмах поред палате Вишковића, у приобалном делу Пераста. Вероватно је настала у првој половини 18. века. Коловићи су из казаде Шестокриловића. У Пераст су дошли из Сестана код Бара и током 17. и 18. века истичу се као врсни поморци и трговци. Поред помораца има и лекара, теолога и сакупљача народних песама.

Палата Брајковић – Мартиновић – Палата се налази западно од главног трга уз стари пут. Палата је једна од најстаријих сачуваних пераских палата, настала на месту старе куће Марковића. Подигнута је вероватно у првој половини 17. века, о чему сведочи натпис са 1623. годином на коме се наводи да су палату подигли Вицко и његова браћа, синови Трипа Марковића, касније звани Мартиновићи - из казаде Чизмај. У палати је сачуван оригиналан распоред просторија. Салон на првом спрату палате је декорисан

крајем 19. века у стилу Наполеона II. Он је једини у потпуности сачуван салон у Перасту, са оригиналном декорацијом и намештајем.

Палата Сmekја – Налази се у средишњем, приобалном делу Пераста, уз цркву и трг Св. Марка. Палата се састоји из два дела- старијег, између обалног и старог пута, изграђеног 1764. године и млађег који је започет 1764. године, а завршен тридесетих година 20. века. Ова два дела су спојена засвођеним пролазом изнад старог пута. Сmekје из казаде Чизмај као поморци срећу се врло рано, већ у другој половини 16. века. Петар Сmekја доводи своју породицу до економског успона, после чувеног трговачког подухвата, када је бродом „Леон Коронато“ допринео привредном повезивању Балтичких земаља са Венецијом 1746. године. Већ 1748. он постаје „Конте“, а 1779. породица је припојена которском племству. Палата Сmekја је највећа палата у Перасту. Нови део палате завршава се 1936. године, по узору на постојеће приземље и спрат, у истом стилу и од истог материјала.

Палата Вишковић – Налази се на подручју „Луке“ у приобалном делу Пераста, са доње стране старог пута. Комплекс Вишковића састоји се од 4 дела: куле, палате, лоде са дардином и новог дела палате. Најстарији део палате је кула, изграђена око 1500. године, која је била један од центара система одбране града, што се види по уклесаном натпису на надвратнику куле – пет слова „П“: *Parvum Propugnaculum Pro Praesidio Perasti*. На посљедњој етажи куле сачуван је топ. Уз кулу су дограђени палата на два спрата, а затим и нови део.

Палата Мазаровић - Налази се у југоисточном делу Пераста званом „Лука“ изнад старог пута. Њену фасаду делимично заклања низ кућа које се налазе испред ње и које излазе директно на стари пут. Палата грађена средином 18. века, представља један од карактеристичних примера барокних палата, са централном постављеном видионицом, белведером, који су настали у Боки у овом периоду. Већ 1882. по катастарским књигама палата и стара кућа су укњижени као рушевине.

Палата Змајевић – Налази се у западном делу Пераста у „Пенчићима“. Ова палата позната је као „бискупија“ јер су у њој столовала два бискупа, Андрија и Вицко Змајевић. Палата са осмоугаоним звоником и породичном капелом посвећеној Госпи од Розарија, представља најснажнији детаљ пераског пејзажа и његову највреднију амбијенталну целину. Змајевићи су припадали казади Перојевића. На грбу породице је крилати змај, и звезда, изнад два прекрштена пера која су симбол казаде Перојевића. Познато је да су Змајевићи пре изградње палате живели у старој кући на обали на којој се налази и данас грб Змајевића. Палата је грађена у више фаза, а коначан барокни изглед добија у време Андрије Змајевића, о чему сведочи натпис на pročелу са наведеном 1664. годином. Палата је изграђена на стени од локалног камена, представља изузетно грађевинско решење. У палати се налазила Змајевићева библиотека, по неким подацима највећа у Далмацији

ФОРТИФИКАЦИЈЕ

Пераст лежи у подножју брда св. Илије на једном од најлепших, али и стратешки најважнијих положаја Бококоторског залива. Пераштани су, са своје тврђаве, острва св. Ђорђе и утврђења Госпе од Анђела вековима контролисали и чували стратешки значајан теснац Вериге, где је поморски пут за Котор био најугроженији.

ТВРЂАВА СВ. КРИЖА подигнута је изнад града, на локалитету „Касун“ на месту где је стајала најстарија црквица св. Крижа, можда чак из IX века, по којој је тврђава добила име. Црква је раније могла носити други назив јер се култ св. Крижа у Перасту везује за чување млетачке ратне заставе (с крижом и лавом св. Марка), па чак и средњовековне српске заставе (тзв.крсташ-барјак). Тако је и Крстовдан била слава свих старих пераских породица.

Будући да се Пераст налазио са свих страна окружен турском територијом, озбиљан недостатак био му је непостојање континуалног градског периметра, чему се без успеха упорно тежило. Међутим због високих трошкова саграђена је само мања тврђава.

У тврђави је најчешће боравила малобројна млетачка посада, којом је заповедао каштелан, биран од перашке општине, док је плату примао од Венеције. Тврђава је важну улогу одиграла током турског напада на Пераст 15.маја 1654.

У доба Наполеонове владавине Боком, до 13.октобра 1813.г. тврђава се користила за смештај француске војске. Од 1814-1895.г. користе је аустријанци, а када су је напустили однели су топове и осталу опрему. Постоје подаци да је 1911.г. потпуно напуштена.

Поред тврђаве св. Крижа овај недостатак ублажен је низом мањих индивидуалних кула тзв. чардака, који су били промишљено постављени, тако да су формирали добар систем изукрштених пунктова унутар града. Најстарија кула овог одбрамбеног система је кула Марковића касније Мартиновића подигнута почетком XVI века уз саму морску обалу на тргу св. Николе.

У XVI веку је саграђена кула Вишковића, а у њеној близини се налази једна од две куле Мазаровића. Најновија перашка кула, десета по реду, подигнута је 1656.г. после турског напада 1654.

Поред наведених, до данас је сачувана и кула Матошевића, а нестале су: Звечан, Крстичевића, Херцеговића, Буровића и Маре Крилове.

Целину са наведеним одбрамбеним системом самог града чине и утврђени пунктови на острву св. Ђорђа и нарочито комплекс утврђења уз цркву Госпе од Анђела на Веригама насупрот Перасту.

Рисан је најстарији град Боке. Потиче из III века пре нове ере. Био је занатски, поморски и трговачки центар илирске државе. Доласком римљана у Рисну се граде палате са најбољим грчким мермером, украшавају се са велелепним скулптурама и мозаицима који су се задржали и до данас и представљају културно благо непроцењиве вредности. Међу великим бројем мозаика издваја се мозаик бога Хипноса, који је једина мозаична фигура бога сна на свету.

2.2. МАНИФЕСТАЦИЈЕ

Регион Боке Которске је познат по бројним манифестацијама. У сваком месту па и оном најмањем се одвија по неколико манифестација у току године. Већина тих традиција има вишедеценијску традицију. Само неке од њих су:

КОТОР

Верни поборници културе, па и организатори манифестација на отвореном, већ годинама се труде да у Котор доведу што већи број туриста и гостију, који су и више него одушевљени бројним дешавањима, какве су традиционалне которске

манифестације: карневали, маскенбали, рибарске или верске феште, бројна културна дешавања намењена припадницима свих генерација. Уколико ово буду разлози и за Вашу посету Котору, онда ћете брзо и лако, на једном месту, у једном граду да осетите ведрину, расположење и испунити своја чула позитивном енергијом. Которани ће се сложити у оцени да календарска година у њиховом граду, почиње позитивним вибрацијама, доприносећи тако да сви наредни дани у Котору буду проведени у слављу и весељу.

Свечаности Поводом дана Св.Трипуна

Недавно обновљена традиција, која потиче још из IX века. Свечаности у славу заштитника града Св.Трипуна, почињу крајем јануара, а завршавају се првих дана фебруара. На локацији испред старе которске Катедре Св.Трипуна, Бокељска морнарица најпре изводи коло, затим следи миса, те процесија кроз град. Свечаност прати и смотра црквених хорова, градске музике, и плесови фолклорних друштава. Верници и поштоваоци култа Св. Трипуна могу се и поклонити моштима које се чувају у истоименој которској катедрали.

Которски Карневал

Одржава се у фебруару. Традиција прављења карневалских фешта, прекинута је у периоду II светског рата. Организовање карневала, поново је почело 60-тих година XX века, и траје све до данас. Карневалско слављење и забава у Котору се изворно зове ФЕШТАЊЕ. Месецима пре карневала шију се оригиналне маске. Како је маска пародија на стварност, маске су из године у годину све интересантније. Осим карневала, дешавања на которској риви, улицама, пјачетама, у хотелима, а укључује и маскенбале за децу и одрасле, уз дегустацију специјалитета которске кухиње, музичке концерте и позоришне представе. Традиционалне которске карневалске феште највећа су забавна манифестација у Црној Гори. Которски карневал посети неколико хиљада људи. Осим карневалских трупа из Котора и других приморских и градова Црне Горе, у Которском карневалу учествују и многе карневалске групе из Европе и света.

Слика 13. Маска са Которског Карневала

Извор: <http://www.tokotor.com>

Дани Камелије

Манифестација, за коју се вредне которске домаћице и узгајивачице цвећа из Боке Которске припремају целе године. Та манифестација се одржава у марту. У част лепог цвета камелије, који током пролећа краси скоро све которске баште, одржавају се изложбе цвећа, ликовне изложбе, позоришне представе и друго. Ипак, најзначајније је

истаћи да програм манифестације укључује „Бал камелија“ и избор „Даме камелије“. То је обично нека од познатијих женских личности, коју друштвена ангажованост, те пожртвовања и остварења у претходној години кандидују за титулу „Даме камелије“. На тој смотри окупи се велики број културних посленика, поштовалаца цвећа и узгајивача камелије.

Фестивал Поморског Филма

Већ неколико година у Котору се током месеца јуна, одржава ревија филмова који су направљени да би промовисали богатство морског акваторија Црне Горе и путем филмског платна посетиоцима дочарали подморје и чари рођења и истраживања морског дна. Осим филмова из Црне Горе на ревији се приказују и филмови о подморју из земаља из окружења и неких европских држава.

Которске Летње Фесте

Трају током јула. За љубитеље лепог звука, класичне и духовне, камерне те инструменталне музике, најинтересантнија је музичка свечаност КОТОР ПРО АРТЕ. Ту манифестацију обележавају концерти који се углавном одржавају у которским црквама и концертним дворанама. Поклоници културе у могућности су да одслушају многе концерте великих светских музичких стваралаца. Дворане за концертна музицирања у Котору, тих дана, испуњене су звуцима музике која је некада извођена на европским дворовима.

Фестивал Детета

Та манифестација одржава се почетком јула. Посвећена је деци, љубави према њима, и њиховим жељама. Сва та осећања испољавају дечији писци, песници, редитељи представа и други који својим делима величају дете. На импровизованим сценама, на трговима Старог града Котора, данима се смењују деца – глумци и одрасли глумци који припремају представе за децу. Стихове и приче из књига за децу читају писци и песници, не само из Црне Горе већ земаља из окружења и иностранства. Тих дана Котор је пун деце и њихових родитеља, који раздрагано шетају, певушећи најновије дечије композиције и пратећи дечије програме.

Интернационални Фестивал Моде

Током јула Котор је све више препознатљив и по модним дешавањима. Фестивал моде траје неколико дана и окупља модне креаторе из Црне Горе окружења и иностранства. Најзаступљенији, су ипак реномирани италијански креатори и њихове најновије креације. Сматра моде у Котору траје већ неколико година, а до сада су се на њој, између осталих, представили : Dolce & Gabanna, Pal Zileri, Prada, Armani, Ferre, Versace... Поред љубитеља савремених модних трендова и лепог облачења, тих дана Котор је и стедиште бизнисмена, глумаца, власника модних кућа и осталих личности из света цет – сета.

Фашинада

Још једна манифестација која обележава месец јул у Котору, тачније у месту Пераст у којем се и одржава. Свечаност подразумева ритуалну процесију коју чине

окићени чамци и барке, која се традиционално креће око острва Госпа од Шкрпјела у Перасту. Свечаност ФАШИНАДЕ подразумева, традиционално насипање камења, које барке из залива довозе до острва, и затим га избацују око обале. У свечаности коју прате народне песме учествују само мушкарци. Према старом обичају на острву се онда у вечерњим сатима припрема рибља вечера. И август месец у Котору је у знаку многобројних свечаности. Атмосферу зимских дешавања, претаче у летња.

Бокелска Ноћ

Још једна августовска манифестација препознатљива у Котору, по дефилеу чамаца, који се данима пре тога украшавају. Уређивање чамаца подразумева и такмичење, међу њиховим власницима, у идеји којом се приликом украшавања воде. Чамци крстаре дуж которске луке, у дефилеу, украшени светилкама. Упоредо са украшеним бродима, која се једни за другим лагано крећу, на которским трговима траје забава уз песму, игру и веселу атмосферу. На крају вечери бира се најлепше уређена барка, а Бокелска ноћ завршава се свечаним ватрометом.

Међународни Летњи Карневал

У августу, слично зимском карневалу, и летњи карневал намењен је забави и слављу на улицама и трговима Котора. Ова манифестација настала је последњих неколико година, да би превасходно туристима дочарала угођаје уличних забава и пренела им дух Котора и ведрину који у том граду вековима трају. На карневалу учествују многобројне карневалске групе, и тих дана Котор још једном подсећа да са правом слови за град од изузетног значаја.

Међународни Сусрет Клапа

Музичка свечаност крајем августа, која подразумева сусрет такмичара у клапском певању. Ова свечаност одржава се у месту Пераст, надомак Котора. Клапско певање је посебна врста музичког изражавања, односно певања, заступљена на просторима Јужног Јадрана, односно, заступљена у Далмацији и Боки Которској. Клапама из Црне Горе, у традиционалном народном певању, придружују се клапе из Хрватске. Манифестација обично траје три дана, а има и такмичарски карактер.

Међу првима, Котор је почео и организацију новогодишњих празника на отвореном. Тој традицији Которани су и даље верни. Током неколико дана новогодишњих празника (31. децембар, 1. и 2. јануар), Которане на трговима и пјачетама Старог града углавном увесељавају локалне поп, рок, и друге музичке групе и састави. То су углавном млади и највероватније будући велики музички таленти.⁶

⁶ подаци преузети са сајта <http://kotoronline.com/>

ТИВАТ

Културне манифестације

1. Маскембали и карневали, традиционалне свечаности на приморју који се одржавају током фебруара.
2. „Бокелска ноћ“, традиционална манифестација која се одржава у другој половини фебруара у организацији подружнице Бокелске морнарице из Тивта.
3. Фестивал Медитеранског театра „Пургаторије“ у организацији Центра за културу Тиват (изложбе, позоришне представе, филмске пројекције, концерти). Одржавају се у периоду од 25. јула до 10. августа.
4. Тиватске летње феште у организацији Туристичке организације Тиват су традиционалне забаве које се организују током лета на плажама и другим јавним површинама где се презентују локални обичаји уз рибу и вино.
5. Ластовске феште одржавају се прве суботе у августу, у Горњој Ластви (културно уметнички програм, вечери у млину, изложбе) са циљем очувања културног наслеђа.
6. Боћарска олимпијада је спортска манифестација која се одржава у летњем периоду.
7. Новембарски дани културе (поводом дана Општине) и редовни програм Центра за културу Тиват у току зимског периода (позоришне представе, концерти, изложбе...)
8. Жученица Фест у организацији жена Тивта и Радио Тивта. Одржава се у периоду од 10. до 13. маја.
9. Прослава Дана младости-одржава се 25. маја, у организацији СФРЈ Конзулата

ХЕРЦЕГ НОВИ – град фестивала

Херцег-Нови је град који „живи“ током читаве године, управо захваљујући бројним културним и спортским активностима које се овде традиционално одвијају.

„ПРАЗНИК МИМОЗЕ“ – је свакако најзначајнија туристичко–пропагандна манифестација на просторима бивше и ове државе. Организује се од 1969. године. Овај фестивал уобичајено почиње почетком фебруара, а траје до почетка марта месеца.

„Празник мимозе“ је манифестација у славу цвета мимозе која у овој општини успева у време када је остатак Европе покривен снегом. Утемељена је и опстаје на основама традиције карневалске свечаности, некада типичних за ове крајеве. Специфичан зачин дају младе Новљанке зване мажоретке и плех музика популарно звана „Градска музика“ уз чију музику наступају. У оквиру Фестивала одвија се велики број туристичких, забавних, културних, спортских и других разних програма. Током минувалих година, караван „Празника мимозе“ је обишао око 60 градова у земљи и иностранству.

„ХЕРЦЕГНОВСКИ ЗИМСКИ САЛОН“ - Врло престижна ликовна манифестација, која траје већ 38 година, дуже и од „Празника мимозе“. Последњих 36 година увек се одржава у склопу програма „Празника“.

„ХАПС“ – ХЕРЦЕГНОВСКЕ АПРИЛСКЕ ПОЗОРИШНЕ СВЕЧАНОСТИ По почетном концепту у овој манифестацији учествовала су аматерска позоришта из целе земље, међутим након 2002. године преовлађују професионална позоришта. Одржава се у другој половини априла.

„СУНЧАНЕ СКАЛЕ“ - забавно-музички фестивал, који, поред домаћих, кроз три фестивалске вечери („Принчеве награде“, „Вече нових звијезда“ и „Пјесма лета“) окупља и иностране певаче. Одржава се у месецу јулу и траје 3 дана.

„МАЛЕ СКАЛЕ“ - Фестивал дечје забавне музике, одржава се у Бијелој почев од 2004. године. Организатор фестивала је НВО „АДУТ“.

„ДАНИ МУЗИКЕ“ - После вишегодишње паузе 2004. године обновљен је овај фестивал класичне музике, овог пута као 21. међународни. Некада је окупљао углавном младе таленте, а данас на њему учествују врло цењени аутори и извођачи класичне музике из целог света. Одржава се у месецу јулу. Али „ДАНИ МУЗИКЕ“ имају и свој други део у периоду новембар - јануар, па је због тог периода и назван „ЗИМСКИ ДАНИ МУЗИКЕ“.

„ТРГ ОД КЊИГЕ“ - Међународни сајам књига који се управо под тим именом почео одржавати у парку испред Института „Др Симо Милошевић“, затим се кратко време одржавао под именом „ОТВОРЕНА КЊИГА“ док се последње три године под именом „ТРГ ОД КЊИГЕ“ одржава у Старом граду на Тргу Херцега Стефана. Одржава се крајем јула месеца.

„ХЕРЦЕГНОВСКИ ФИЛМСКИ ФЕСТИВАЛ“ У Херцег-Новом, граду који је први биоскоп имао 1919. године, у коме је „ЛОВЋЕН ФИЛМ“, од 1951 до 1955 године, имао свој најбољи период, граду који је дао познате филмске ствараоце, пионире филма на овим просторима, Антона Лукателија, Стева Лепетића, Александра Секуловића, Сима Чоловића, до данас у Холивуду актуелног и познатог камермана Бојана Базелија, од 1987. године се одржава овај Фестивал домаће кинематографије, а утемељитељ му је, такође Новљанин познати филмски радник Милан Жмукић. Фестивал се одржава у првој декади августа, на јединственој сцени Летње позорнице „Канли кула“ и траје 5 - 7 дана, зависно од броја филмова.

Једриличарски клуб „Југоле Гракалић“ из Херцег Новог је организатор регата „Куп мимозе“ која се одржава у фебруару месецу, „Куп Херцег Нови“ која се одржава у августу месецу и „Куп ослобођења Херцег-Нови“ која се одржава 28. октобра. Меморијални пливачки маратон „Марио-Дидо Марић“ се одржава крајем јула месеца, а плива се на релацији Њивице - Шквер (Градска лука). Данас је посвећен професору Марију-Диду Марићу који је стари маратон оживео осамдесетих година прошлог века. Регата „Montenegro Scippers Cup“ традиционална је једриличарска регата која се одржава у класи „крсташа“ од 1986. године, у јулу месецу. У септембру се одржавају меморијална регата „Меморијал Стева Ковачевић“ и меморијална регата „Зоран Радосављевић“.

Guitar Art summer fest представља професионалну и стручну манифестацију која сваког лета (средином августа) окупља класичне (и остале) гитаристе свих профила, од ђака основних и средњих школа, преко студената, до њихових професора и еминентних гостију, водећих светских гитариста. Размена знања, праксе и искустава, као и упознавање са домаћим и светским токовима у савременој гитаристичкој педагогији и концертној пракси, као неопходна надградња едукативној основи, примарни је циљ овог пројекта. Истовремено, током седам радних дана и кроз разноврсне слободне активности, по први пут код нас остварује се понуда и концепт радног летевања.

ПЕРАСТ – манифестације

МАЂ - Обичај кићења стабла младог бреста као знак веселја ради почетка најлепшег пролећног месеца, а значи и наду у боље. Обичај је да последњи зеник бере стабло бреста и посади га на централни перашки трг испред цркве Светог Николе. Стабло младеж окити флашицама млека и вина и сувим колачима, а окити разнобојним тракицама. Обичај је да стабло уз звуке тамбурица подиже последњи зеник. После тога грађанство обилази град уз звуке тамбурица и иде у кафану на белу кафу са сувим колачима.

15. МАЈ – Ово је свечаност коју су Пераштани славили у спомен победе над Турцима 15. маја 1654. године. У сећање на ту победу остао је обичај „гађања кокота“, који симболизује непријатеља. Гађање се врши ваздушном пушком. Најбољи стрелац, онај који погоди кокота добија „сугаман“ на коме је обележена година битке и датум гађања. Мора да части грађанство са буретом вина.

ФАШИНАДА – До данас се у Перасту задржао јединствени обичај под називом „Фашинада“. 22. јула слави се проналажење слике Госпе на хриди и обележавање почетка изградње острва Госпе од Шкрпјела.. Сваке године на тај дан Пераштани са својим баркама довлаче камење и потапају га око острва. Овај обичај има симболичне, али и чисто практичне основе да надокнади камење које море односи. Перашка Фашинада представља по свом карактеру јединствену церемонију целокупног Медитеранског базена. У њеној једноставности, лишеној сваког фолклорног елемента сачувано је древно сећање на почетак вековних напора који су били потребни да би се око мале хриди (шкрпјела) формирало острво са платоом на којем се уздиже мала црква.

Регата Куп Фашинада - 22. јула истог дана када је и Фашинада, одржава се и регата на мору испред Пераста. У знак сећања на велику и изузетну традицију перашког поморства на једра, на дан „Фашинаде“ окупљају се све бокелске једрилице и оједрене барке у акваторијуму града Пераста на регати под називом „Фашинада куп“. Стотинак белих једара, сениорских и јуниорских категорија, боре се за прелазни пехар (уметничку статуу) и почасно место на трајно назначеној плочици светионика на острву Госпа од Шкрпјела где се и додељују награде. Симболичан циљ је на замишљеној линији између два острва Св. Ђорђе - Госпа од Шкрпјела.

2.3. ПРИРОДНИ РЕСУРСИ БОКЕ КОТОРСКЕ

Национални парк Ловћен

Проглашен је Националним парком 1952. године.

Смештен у југозападном делу Црне Горе, уздиже се са ивица јадранског басена, затварајући тако дуге и вијугаве бокелске заливе, чинећи залеђе древном поморском граду Котору.

На релативно узаном простору срећу се бројни и разноврсни облици рељефа. Падине планине су камените, са бројним шкрапама, јамама и дубоким вртачама, дајући крајолицима специфичан изглед.

Налазећи се на граници две сасвим различите природне целине, мора и континента, Ловћен трпи утицаје оба климатска типа. Специфичан спој животних услова условио је развој разноврсних биолошких система.

На подручју овог националног парка значајну вредност чини културно-историјско наслеђе. Својеврстан архитектонски реликт, вредан пажње, представљају чувене ловћенске серпентине. Стари пут од Котора вијуга уз Ловћен до Његуша, живописног планинског села, у којем се налазе родне куће Петра II Петровића Његоша, знаменитог црногорског владике и песника из XIX века и последњег владара Црне Горе, краља Николе I Петровића.

Најмонументалнији споменик националног парка Ловћен је Његошев маузолеј, подигнут на Језерском врху, месту које је овај истакнути песник и мислилац још за живота изабрао за вечни починак.

Његош је још за живота саградио на Језерском врху капелицу у којој је доцније и сахрањен.

Ђорђе и Госпа од Шкрпјела

Испред града Пераста у Бококоторском заливу налазе се два острвца - Свети Ђорђе и Госпа од Шкрпјела. Црква Госпа од Шкрпјела подигнута је давне 1630. године на истоименом вештачком острву. За ово острво везане су многе легенде. Најпознатија легенда каже да су перашки рибари, који су овуда пловили, једнога дана након бродолома пронашли на морској стени икону Богородице са Христом. Пошто су је пронашли заветовали су се да ће на овом месту подигнути цркву.

Како то није било могуће јер острва није било, одлучили су се за подизање острва. Велики поморци који су долазили у Боку доносили би у својим једрењацима камење које би на том делу залива бацали у море. Када је створено острво убрзо затим је и саграђена црква. Како се острво стварало тако се морало и одржавати, поморци су и даље доносили камење и бацали у воду око острва. Чак и данас тај обичај се сачувао. Данас га зовемо Перашком фашинадом. Она се одржава у смирај дана 22. јула. У овој манифестацији састављају се барке из Пераста. Барке се украшавају и на њих се ставља по који камен. После обиласка обале града Пераста сви крећу ка острву. Тамо наступа славље и сви бацају камење у море око острва.

слика 14: Госпа од Шкрпјела

извор: <http://www.splendidspa-montenegro.com>

Плава Шпиља

Плава Шпиља је једна од најлепших и највећих пећина у низу пећина – грта, које се налазе дуж, веома разређене обале на полуострва Луштица у Боки которској. Пећина се налази између увале Златна лука и Рта Мокра гора, а удаљена је од Херцег Новог 5,7 наутичких миља.

Има два отвора под углом од 45° , мањи отвор са јужне стране и већи са југозападне стране који је висине 3 m, а ширине око 15 m тако да унутар шпиље могу ући обичне барке и мањи бродови.

слика 15: Плава Шпиља

извор: <http://static.politika.co.rs/uploads/rubrike/79563/i/2/Plava-spilja.jpg>

Дубина мора унутар шпиље је 3 - 4 m. Висина од нивоа мора до врха таванице је 9 m, а њена површина је око 300 m². Свој назив је добила по необично кристално плавој боји која настаје рефлексijом сунчевих зрака који се одбијају од њену површину током ведрих дана.

Свега нешто више од десетак километара од Аеродрома у Тивту, на путу према Будви, кад скренете десно од раскрснице која води према Луштици тј. Росама.

На путу за Росе пролазите кроз живописна приморска насеља, Крашиће и Забрђе одакле се пружа најлепши поглед на кумборски теснац, тиватски и херцеговски залив. Пут вас затим води до саме ивице полуострва Луштица одакле се види улаз у залив, суседни Рт Кобила, Илиница, Превлака, Херцег Нови и унтрашњи део полуострва са пољима опасаним каменим међама, обраслим Маслинама и другом медитеранском вегетацијом. Тада започиње спуштање, мало по мало иза сваке кривине све више и више се назире Росе. Росе су иначе једна од најстаријих насеобина у нашим крајевима. Помињу се у многим историјским списима као насеље Ресниум још у четвртном веку. Остало је записано да године 841. их у својим походима опљачкаше Сарацени. На Росама се данас налазе веома значајна археолошка налазишта како на земљи тако и у мору. Велики број ронилаца долази у ове крајева како би се бавили подводним археолошким истраживањима и разгледањем старих олупина бродова из давно прошлих времена који леже по дну. На Росе се може доћи и морским путем. Свакодневно велики број туристичких бродова највише из Херцег Новог, Тивта, али и Будве, на ово још увек потпуно сачувано прелепо медитеранско месташце, доводи туристе. На урбаном делу уз риву где је неколико ресторана, налази се на стару тврђаву Форте Росе у склопу које се такође налази ресторан. Са друге стране брдашцета у тихој ували по имену Мале Росе одмах уз урбани део, до којег се долази пријатним пешачењем кроз ово древно насеље, налази се пешчана плажа. Одмах из плаже у Малим Росама за све који желе још више тишине и одмора, пешчане плаже се простиру све даље и даље.

„ОСТРВО МАМУЛА“

Острво Мамула на поморским картама је познато под називом Ластавица, док је своје опште прихваћено име Мамула добило по аустријском генералу Лазару Мамули који га је утврдио средином XIX века. Мамула је ненасељено острво на самом улазу у Бококоторски залив, удаљено од Херцег Новог 3,4 km. Кружног је облика, пречника 200m, обрасло ниском вегетацијом, са плажом и пристаништем на северној страни. У време оба светска рата на овом острву је био затвор и као знак сећања на тај период постављена је спомен плоча. За оживљавање и туристичку валоризацију овог изузетно атрактивног острва направљено је неколико пројеката, али ниједан није до сада реализован.

Мамула, острво - тврђава, које се налази на улазу у Бококоторски залив, познатије је по казамату током Првог и Другог светског рата него као тврђава. Иако на тврђави постоје простори за топове, тврди се да, са Мамуле, ти топови никада нису пуцали.

Тврђава је, сама по себи, добро очувана, са израженом архитектуром времена у ком је грађена, са бројним просторима, трговима и видиковцима, па има све услове да постане права туристичка атракција, где би се могли урадити бројни ексклузивни туристички садржаји, а да се при том ничим не наруши њен изглед. Такви планови су и рађени пре скоро десетак година, окарактерисани као „највећи пројекти у бившој СРЈ”. По свом положају и атрактивности, али и највише од свега очуваности, то се све могло

догодити. Међутим, да ли због неразумевања или неких других разлога, ово острво је у потпуности запуштено, а планови за реконструкцију и даље не постоје.

Прелазећи део каменог обода острва, посетилац долази до дрвеног мостића, на крају ког су смештена велика дрвена врата са натписом Форт Мамула – улазни портал тврђаве. Ту вас дочекују зидине напуштеног утврђења са својим степеништима, прозорским отворима, пушкарницама, балконима. Поглед кроз решетке на море, на недостижну слободу, чинио је тврђаву још окрутнијом према затвореницима.

Словенски назив овог острва је Ластавица. За време млетачке доминације овим крајем острво су називали Рондина. Средином XIX века аустријски генерал и намесник Далмације барон Лазар Мамула подигао је утврђење, и острво и тврђава добили су нови назив - Мамула. Изградња тврђаве завршена је 1853. године.

Иако је Мамула једно од највећих утврђења на Јадрану, слабо се са њега шта бранило и штитило. Уместо да пружа заштиту, острво је током два светска рата претворено у страшни казамат. Зато га називају „острво смрти”. Аустријанци су током Првог светског рата затварали родољубе, а то су чинили и Италијани током Другог светског рата. Само у Другом светском рату кроз Мамулу је прошло око 1.500 заробљеника, махом Бокелја, Црногораца, Херцеговаца и Далматинаца. У знак сећања на мучене и страдале, на Мамули и данас постоји запис у мермеру:

„Ни мрак, ни мемла, ни глад, ни мучење, ни злогласни окупаторски судови и стријељања нијесу сломили дух и вјеру у побједу оних који су овђе тамновали у два свјетска рата. Преко хиљаду и пет стотина бораца и учесника НОБ-а, у времену од 1941. до 1943. године, доживјело је у затворским ћелијама најстрашније муке, доказујући како се бори и умире за срећну будућност наших народа. Њихово држање пред непријатељем на овом поносном и тужном острву служиће као примјер борбе жртвовања за слободу и добро своје домовине”.

Све до почетка деведесетих година прошлог века на Мамули су се окупљали преживели логораши.

У јесен 1995. године постојале су индиције и захтеви да се на Мамули гради луксузни хотел апартманског типа, са свим пратећим садржајима, на преко 10.000 квадрата корисног простора. Планирани су бизнис - центар, пристаниште, марина, хелиодром, базени, барови, ресторани, коцкарница... Међутим, стицајем околности, до реализације овог пројекта никада није дошло.

Према Генералном урбанистичком плану, Мамула је предвиђена као зона специфичног туризма. Урађен је и детаљни урбанистички план, као и урбанистички пројекат који је усклађен са ДУП-ом где су предвиђени специфични туристички садржаји.⁷

⁷ извор: http://www.prostoronline.com/s_zdanje.php?id=4

III СТАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ БОКЕ КОТОРСКЕ

3.1. СТАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

У овом поглављу представљени су стање животне средине: квалитет ваздуха, квалитет земљишта, стање биодиверзитета, квалитет вода; утицаји на животну средину: екологија и загађење, отпадне воде; стратегија одрживог туризма и наведене су мере за унапређење коришћења ресурса.

3.1.1. ОЦЕНА КВАЛИТЕТА ВАЗДУХА У ЦРНОЈ ГОРИ

1. Имисијске концентрације глобалних показатеља загађења (сумпордиоксида и укупних азотних оксида) у свим насељеним местима у Црној Гори, мерени као средње дневне вредности су знатно испод законом прописаних норми у Црној Гори (110 g/m^3), а у појединим случајевима на локацијама: Коник, Српска и Пљевља - СО прелази дозвољене вредности од 50 g/m^3 утврђене у прописима ЕУ. Права слика загађивања овим параметрима добија се њиховим мерењем мониторински у краћим временским интервалима, када се могу уочити дневне осцилације у степену загађености градских насеља. Енормно повећање броја аутомобила и лош квалитет горива утиче на квалитет ваздуха у градским насељима.

2. Повећане концентрације дима и чађи у готово свим случајевима запажа се само у зимским месецима што се објашњава грејањем на чврста горива током сезоне грејања.

3. Садржај специфичних загађујућих материја: амонијак и фенола, у свим насељима је и као максимална годишња концентрација, била испод прописаних граница.

4. Готово у свим насељима Црне Горе уочава се и значајно повећање концентрације приземног озона-оксиданса, тј. последица утицаја УВ радијације на смог који се ствара због повећане фреквенције саобраћаја. То управо потврђује конструкцију да слика о квалитету ваздуха није потпуно реална, посебно не у централним деловима градова поред фреквентних саобраћајница.

5. Повећане концентрације флуорида у Пљевљима, Никшићу и мерним местима у Подгорици су последица рада алуминијумске индустрије у Подгорици и сагоревања великих количина угља у Жељезари Никшић и ТЕ Пљевља. Ове повећане концентрације флуорида су утврђене и предходних година, углавном на истим нивоима и са разликама, зависно од капацитета производње.

6. Садржај укупних лебдећих честица је прелазио и као средња годишња и као максимална годишња вредност, прописане ГВЗ (граничне вредности загађења) у највећем броју насеља. Највећа прекорачења измерена су у Подгорици, Пљевљима, Никшићу, Беранама, Мојковцу, Рожајама и Котору.

7. Повећане концентрације ПАХ-ова (ароматична угљоводонична једињења) на свим локација су последица саобраћаја или индустрије. Повећање концентрације ПАХ-а у Подгорици, Никшићу и Пљевљима везани су са индустријском производњом у

КАП-у (Комбинат алуминијума Подгорица) и Железари Никшић, док су у осталим насељима везани углавном за продукте сагоревања моторних возила или депонија чврстог отпада, као што је то случај на станици Коник.

8. Резултати анализа таложних материја указују на њихово значајно повећање на локацијама: Подгорици, Никшићу, Пљевљима; повећање садржаја олова што указује на значајан утицај саобраћаја

9. Повећане концентрације NO, NO₂, NO_x, укупних угљоводоника и лебдећих честица су нарочито уочљиве у летњим месецима, односно максимуми измерених вредности у вечерњим сатима када долази до хлађења атмосфере и спуштања загађујућих материја у доње слојеве атмосфере. У зимским месецима измерене вредности загађујућих материја су ниже (више падавина-испирања атмосфере и струјање ваздуха), а максимуми се уочавају у току и након јутарњих шпицева).⁸

3.1.2. КВАЛИТЕТ ЗЕМЉИШТА

Програм испитивања штетних материја у земљишту за 2007. годину који је урадило Министарство туризма и заштите животне средине обухвата анализирање земљишта у 15 градских насеља које су највише изложене загађивању, а то су:

- локалитети у близини градских депонија;
- локалитет у близини најпрометнијих саобраћајница;
- трафостанице.

Издавајмо Херцег Нови, Тиват и Котор.

Општина Херцег Нови

На подручју херцеговске општине узорци су узети на шест локација (Градска депонија 1 и 2, Савина 1 и 2, Суторина 1 и 2). Анализом података утврђено је повећано присуство кадмијума (Cd) на свих шест локација. Концентрација олова (Pb), никла (Ni) и укупног флуора (F) превазилазе максимално дозвољену концентрацију (МДК) на скоро свим локацијама. Повећана концентрација арсена (As) је констатована на локацији Депонија 1.

Упоредивањем са претходном годином може се уочити на локацијама Градска депонија 2, Суторина 2 и Савина 1 пораст концентрације кадмијума (Cd). На локацијама Градска Депонија 2, Савина 1, Савина 2 и Суторина 1 постоји пораст у концентрацији олова у односу на претходну годину. На скоро свим локацијама (осим на локацији Суторина 1) се може уочити растући тренд у садржају никла. Концентрација полиароматских угљоводоника у односу на МДК је нижа на свим локацијама, док садржај укупних полихлоророваних бифенила ПЦБ-а Арахлор 1260 превазилази МДК на локацијама Савина 1, Суторина 1 и Депонија 1.

Општина Тиват

На шест локалитета у општини Тиват (Тиватско поље 1 и 2, Тиватски аеродром 1 и 2, Трафостаница 1 и 2) анализиран је садржај опасних и штетних материја у земљишту. Анализа је показала да су на локацијама Аеродром 1 и 2 забележене повећане концентрације кадмијума (Cd), олова (Pb), никла (Ni) и флуора (F). Повећана

⁸ подаци из Министарства Црне Горе, публикација: Информација о стању животне средине Црне Горе

концентрација флора је констатована на локацијама Тиватско поље 1 и 2. На локацији Аеродром 2 садржај никла (Ni) показује растући тренд у односу на претходну годину док је на осталим локацијама у опадању. Од токсичних органских материја констатован је повећан садржај полихлорованих бифенила ПЦБ-а, Арохлор 1260 на локацији Аеродром 2. У узорцима земљишта узоркованих поред трафостаница није утврђено присуство ПЦБ-а.

Општина Котор

У општини Котор узорковање је извршено на четири локације (Градска депонија 1 и 2, Индустијска зона 1 и 2), при чему је констатована повећана концентрација хрома (Cr) на локацији Депонија - Ловања 2, никла (Ni) на свим локацијама и укупног флуора (F) на локацијама Депонија - Ловања 1, Депонија - Ловања 2 и Индустијска зона 1.

Упоредивањем са претходном годином садржај хрома је у опадању у односу на претходну годину на свим локацијама, осим на локацији Депонија 2. Садржај никла је у порасту на локацијама Депонија 1 и Депонија 2 у односу на претходну годину, а у опадању на локацијама Индустијска зона 1 и Индустијска зона 2.

Повећан садржај органских контаминаната није утврђен ни на једној локацији.⁹

3.1.2.1. ОЦЕНА КВАЛИТЕТА ЗЕМЉИШТА

На основу изнетог може се закључити да су основни узроци загађивања земљишта:

- Неадекватно одлагање комуналног отпада што има за последицу повећан садржај полутаната (органских и/или неорганских) у девет општина.
- Трафостаница за два узорка код којих је забележено повећано присуство ПЦБ-а (полихлоровани бифенил)
- Изражена динамика саобраћаја. Наиме, значајно повећање броја возила и не стимулација коришћења безоловног горива, представљају значајан извор загађења околног земљишта, истовремено угрожавајући и квалитет ваздуха.

3.1.3. ОЦЕНА СТАЊА БИОДИВЕРЗИТЕТА

- Црна Гора по богатству врста флоре и фауне и разноврсности екосистема спада међу водеће земље Европе. Због тога је заштита и очување овог дела природних ресурса приоритет за све одговорне чиниоце црногорског друштва.
- Ипак, резултати праћења стања биодиверзитета у 2007 години у Црној Гори указују на појаву повећаних притисака који угрожавају поједине његове компоненте.
- Степен угрожености појединих екосистема није исти и зависи од интензитета антропогених притисака. У том погледу, највише притисака трпи шумска вегетација због сталне експлоатације. Угрожени су и обални екосистеми због претварања тих природних станишта у изграђене просторе и грађевинске објекте. Такође, водени екосистеми су под притиском различитих облика загађивања, чиме се смањује њихова продуктивност.

⁹ подаци из Министарства Црне Горе, публикација: Информација о стању животне средине Црне Горе

- Због тога се узроци угрожавања биодиверзитета у наредном периоду морају пажљиво анализирати како би се могле предлагати мере за побољшања стања биодиверзитета, кроз њихову интеграцију у секторске планове и стратегије.
- Сходно позитивној пракси тек након 10-те године праћења стања биодиверзитета може се радити на детаљним анализама тренда о стању популација индикаторских врста, тако да је неопходно наставити праћење стања биодиверзитета.
- У складу са уоченим трендовима везаним за узроке угрожавања биодиверзитета постојећи Програм мониторинга биодиверзитета треба проширити, те иницирати и реализовати комплексни и мултидисциплинарни програм / пројекат праћења стања и утврђивања распрострањења одређених биљних и животињских врста и њихових станишта, у светлу обавеза које проистичу из процеса успостављања мреже заштићених подручја НАТУРА 2000.
- Заштиту биодиверзитета треба усмјерити на: успостављање нових заштићених подручја природе у складу са међународним критеријумима, одрживо коришћење ресурса дивље флоре и фауне која подразумева успостављање контроле лова и скупљања, као и контролу промета ретким и угроженим врстама дивље флоре и фауне.
- У новим заштићеним подручјима природе, а посебно у националним парковима треба увести зонацију у складу са Законом о заштити природе.¹⁰

3.1.4. ВОДЕ ОБАЛНОГ МОРА

Уредбом о класификацији и категоризацији воде мора у Бококоторском заливу су сврстане у А2,С,II категорију, воде отворене обале у А1, S, Š, I категорију а воде у лучким базенима у А3 категорију.

Температура воде у заливу кретала се у интервалу 18°-26,5° С. На отвореном мору је температура била просечно нижа. Необично ниска температура воде 14,9 ° С измерена средином јуна забележена је код Светог Стефана. У августу је температура воде достигала 26,6° С. Овакав изразит метео утицај имао је последице и на квалитет воде. Највиши ниво квалитета воде прописан је за воду отворене обале тј. А1 класа. Прописани квалитет воде за марикултуру прекорачен је у случају раствореног кисеоника, на читавој отвореној обали (класа С). Садржај фенола је већи од прописаног на делу обале Сутоморе - Штој (А2), у случају колибактерија и фекалних бактерија прекорачење је евидентирано на читавој отвореној обали (А2 класа). Вода за купање била је у II класи према садржају детерџената и микробиолошких параметара, дуж читаве отворене обале, осим код Доњег Штоја, где су одговарајуће вредности биле у I класи.

У Бококоторском заливу вода је категорисана у вишу класу. Једино је садржај колибактерија, код Рисна, био у класи А3.

Вода лука и бродоградилишта је била у прописаној А3 класи, једино је број фекалних клица у Луци Бар био „ван класе“.¹¹

¹⁰ подаци из Министарства Црне Горе, публикација: Информација о стању животне средине Црне Горе

¹¹ подаци из Министарства Црне Горе, публикација: Информација о стању животне средине Црне Горе

3.1.5. ОЦЕНЕ И КОНСТАТАЦИЈЕ

На основу претходно изложеног може се констатовати следеће:

Гледано у целини квалитет животне средине је делимично очуван, тако да омогућава свеобухватан и динамичан одрживи развој Црне Горе.

Квалитет ваздуха у Црној Гори, оцењиван са аспекта глобалних показатеља (сумпордиоксида и укупних азотних оксида), је задовољавајућег квалитета, осим честица прашине. Повећане концентрације дима и чађи у готово свим случајевима запажа се само у зимским месецима што се објашњава грејањем на чврста горива током сезоне грејања.

Поједини показатељи указују на неопходност предузимања мера за спречавање загађења на појединим локалитетима. То се пре свега односи на емисију лебдећих честица (прашине и аеросола) и ограничавање садржаја тешких метала и ПАХ-а у њима. На основу вишегодишњег испитивања може се констатовати да постоји тренд значајног повећања садржаја лебдећих честица и ПАХ-а у њима.

Највиши нивои загађења ваздуха везани су за индустријску производњу (КАП, ТЕ Пљевља и Жељезара Нишић), комуналне проблеме и саобраћај, који издувним гасовима значајно загађује атмосферу урбаних насеља.

Стање земљишта у односу на садржај опасних и штетних материја, може се окарактерисати као задовољавајуће. На основу извршеног праћења, на циљано одабраним локацијама, констатовано је у девет општина загађење истог као резултат неадекватног одлагања комуналног отпада.

У већини општина постоји негативан утицај саобраћаја односно емисије издувних гасова што представља значајан извор загађења околног земљишта, истовремено угрожавајући и квалитет ваздуха.

Праћење стања **биодиверзитета** се спроводи осам година, тако да се до сада сакупљене информације не могу користити за озбиљну анализу трендова. Наиме тек након 10-те године моћи ће се радити на детаљним анализама тренда о стању популација индикаторских врста, тако да је неопходно наставити праћење стања биодиверзитета.

Резултати праћења стања биодиверзитета у 2007 години у Црној Гори указују на појаву повећаних притисака који угрожавају поједине његове компоненте. Степен угрожености појединих екосистема није исти и зависи од интензитета антропогених притисака. У том погледу, највише притисака трпи шумска вегетација због сталне експлоатације. Угрожени су и обални екосистеми због претварања тих природних станишта у различита изграђена подручја (изградња саобраћајне инфраструктуре, туристичких и стамбених објеката). Такође, водени екосистеми су под притиском различитих облика загађивања, чиме се смањује њихова продуктивност.

Због тога се узроци угрожавања биодиверзитета у наредном периоду морају пажљиво анализирати како би се могле предлагати мере за побољшања стања биодиверзитета, кроз њихову интеграцију у секторске планове и стратегије.

Заштиту биодиверзитета треба усмерити на: успостављање нових заштићених подручја природе у складу са међународним критеријумима, одрживо коришћење ресурса дивље флоре и фауне која подразумева успостављање контроле лова и скупљања, као и контролу промета ретким и угроженим врстама дивље флоре и фауне.

3.2. УТИЦАЈИ НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

3.2.1. ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ СТРАТЕШКЕ ПРОЦЕНЕ И ИЗБОР ИНДИКАТОРА

Просторни план Републике (ППР) као стратешки развојни плански документ оријентисан је, пре свега, на изналажење могућности решавања најзначајнијих просторних проблема који су настали у претходном периоду као и на утврђивање дугорочних циљева уређења простора. На тај начин, дефинисан је и један од основних циљева ППР који указује да је заштита животне средине интегративни део свих сегмената плана.

Осим тога, стратешки је постављен захтев за обавезним усклађивањем коришћења простора са капацитетом и ограничењима природних и створених вредности, са потребама социоекономског развоја, што заправо представља основни концепт одрживог развоја.

Стратешки циљеви заштите животне средине дати одредбама ППР представљају факторе очувања еколошког интегритета простора, односно рационалног коришћења природних ресурса и заштите животне средине.

Стратешком проценом утицаја предвиђена је мера обавезне примене еколошких критеријума при утврђивању намене земљишта у урбанистичким плановима. Таква мера је суштински важна за остваривање утврђених циљева заштите животне средине и полазна основа при изради стратешке процене утицаја на животну средину.

Општи циљеви

Општи циљеви стратешке процене на животну средину предметног плана садржани су у стратегији и смерницама Просторног плана Републике, Генералног и Просторног плана Херцег Новог.

Општи циљеви Стратешке процене дефинисани на основу наведених планских докумената су:

- Обезбеђивање квалитетне животне средине;
- Постизање рационалне организације, уређења и заштите простора усклађивањем његовог коришћења са могућностима и ограничењима у располагању природним ресурсима (пољопривредно земљиште, шуме, воде и др.) и створеним вредностима, односно оптимално управљање и коришћење природних ресурса;
- Заустављање даље деградације природне средине (ваздух, вода, земљиште и др.) одређивањем стања, приоритета заштите и услова одрживог коришћења простора;
- Предузимање адекватних превентивних мера уз успостављање система контроле свих облика загађивања;

- Подизање и јачање нивоа еколошке свести, информисања и образовања становништва о еколошким проблемима укључивањем јавности у доношење одлука у погледу мера заштите животне средине.¹²

Посебни циљеви

На основу наведених општих циљева Стратешке процене, планираних намена површина које су дефинисане детаљним урбанистичким планом, произилазе следећи посебни циљеви:

Заштита и очување квалитета ваздуха

1. Одржати ниво имисије штетних материја у ваздуху испод прописаних граничних вредности

Заштита од буке

2. Смањити изложеност становништа повећаним нивоима буке

Управљање водама

3. Развој организованог водоснабдевања
4. Обезбеђивање хигијенски исправне и квалитетне воде за пиће и употребу
5. Развој канализационог система

Заштита и унапређење приобалног дела

6. Очување и побољшање квалитета морске воде
7. Смањење степена еутрофикације мора

Заштита, унапређење и планско коришћење земљишта

8. Заштита квалитета обрадивог и необрадивог земљишта

Управљање отпадом

9. Увођење система прикупљања и одлагања комуналног отпада

Унапређење зелених површина

10. Озелењавање слободних површина

Насеље и становништво

11. Подизање квалитета датог простора
12. Раст запослености

Инфраструктурни системи

13. Унапредити и развити инфраструктуру

Јачање институционалне способности за заштиту животне средине

14. Унапредити информисање јавности по питањима животне средине¹³

¹² извор: Извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину, За детаљни урбанистички план „Игало Баре“

¹³ извор: Извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину, За детаљни урбанистички план „Игало Баре“

Избор индикатора

Планирање је кључна карика у систему управљања променама у животној средини, а почетни и најважнији корак у процесу планирања је формирање информационе основе ради идентификације те исте средине. На основу идентификованог стања у могућности смо да предузмемо адекватне мере у планском процесу у циљу ефикасне заштите животне средине.

Саставни део информационог система представљају показатељи (индикатори).

Показатељи управљања животном средином представљају веома битан сегмент у изради урбанистичког плана и један ниво у оквиру комплексног информационог система. Сврха њиховог коришћења је у усмеравању планских решења ка остварењу циљева који се постављају. Показатељи су веома прикладни за мерење и оцењивање планских решења са становишта могућих штета у животној средини и за утврђивање које неповољне утицаје треба елиминисати или умањити. Представљају један од инструмента за систематско идентификовање, оцењивање и праћење стања, развоја и услова средине и сагледавање последица. Они су средство за праћење извесне променљиве вредности у прошлости и садашњости, а неопходни су као улазни подаци за свако планирање.

За оцену (вредновање) релевантних показатеља користе се критеријуми.

Критеријуми се користе као правила, норме или мерила које треба уважавати у поступку оцењивања, утврђивања циљева и одређивању приоритета у планирању простора.

Показатељи одрживости представљају све популарније средство за дефинисање политике и праћење напретка на плану одрживог развоја. Потребна за дефинисањем показатеља одрживости јасно је изражена у Агенди 21, а преузела ју је Комисија УН за одрживи развој. У Агенди 21 (UNCED 1992.) од земаља се тражи да показатеље одрживог развоја, који ће користити у креирању политике, развијају на основу бољих и систематичнијих информација о еколошким, економским и друштвено хуманистичким чиниоцима.

Као индикатори одрживог развоја наводе се најчешће:

- емисије гасова са ефектом стаклене баште
- пораст глобалне температуре
- пораст нивоа мора
- смањење резерви фосилног горива
- енергија из обновљивих извора итд.

3.2.2. ПРИКАЗ ПЛАНИРАНИХ АКТИВНОСТИ У ПЛАНУ

Аутобуска станица

Планирана аутобуска станица се лоцира у зони насеља „Гомила“ у Игалу и има карактеристике међуградске станице. Прилаз корисника аутобуске станице предвиђен је директним приступом са магистрале преко сервисне саобраћајнице и са паркинга јужно од комплекса станице. Прилаз аутобуса је предвиђен са планиране саобраћајнице

Б која се налази северно од комплекса станице, непосредно уз северну границу обухвата Плана. Паркирање и сервисирање аутобуса предвиђено је у сервисној зони, непосредно уз саобраћајницу Б.

Становање ниских густина - Индивидуално становање

Комплекс индивидуалног становања лоциран је југозападно у односу на комплекс аутобуске станице. Обзиром на парцелацију која је претходно спроведена у надлежној служби катастра овај део обухвата Плана представља стечену обавезу. Приступ комплексу је са планиране саобраћајнице Б, а за прилаз појединим парцелама је предвиђена интерна саобраћајна мрежа.

Становање већих густина - Колективно становање у функцији здравственог туризма

Комплекс колективних стамбених објеката лоциран је између планираног комплекса индивидуалног становања и постојећег спортског центра – спортске хале са пратећим садржајима. Приступ је омогућен са магистрале преко сервисне саобраћајнице и преко паркинга јужно од аутобуске станице, као и са интерних саобраћајница које повезују магистралу и планирану саобраћајницу А са западне стране обухвата Плана, а једна од њих истовремено пресеца комплекс колективног становања на две подцелине. Поред становања у овом комплексу су планиране и неопходни пратећи садржаји – локали у приземљу.

Спорт и рекреација

Постојећи спортски центар, који је већ у функцији, у наредном периоду би требало да претрпи извесне корекције у циљу побољшања услуге и прилагођавања потребама тржишта. Планирано је да се постојећи хотел надогради за два спрата, а на месту постојећег терена за боћање да се реализује затворени 25-метарски базен и над њим још два спрата хотелског смештаја.

Зелене површине и заштитно зеленило

Планирано је да се све слободне површине у оквиру обухвата Плана, без обзира у којој се целини (зони) налазе уреде према будућим потребама корисника и максимално могуће озелене.

Сваки појединачни примерак аутохтоне вегетације треба сачувати. Поред очувања постојећег зеленог фонда потребно је засадити и нове саднице како би се подигао укупни ниво квалитета зеленила.

Такође је планирано формирање зеленог тампона (високог дрвећа) према магистралама, а око аутобуске станице предвиђен је заштитни појас зеленила ради ублажавања негативних последица по животну средину са овог простора (бука, прашина...).

Саобраћајне површине

У физичком смислу раздвајају претходно наведене целине (зоне), али у функционалном их заправо повезују и омогућавају им функционисање у неопходним

корелацијама. Обухватају колске, колско-пешачке и пешачке саобраћајнице, као и паркинге.

Водоводна мрежа

Идејним решењем у оквиру овог ДУП-а (друштвеног уређења простора) максимално се задржава постојећа мрежа, јер она може покрити комплетно водоснабдевање насеља.

Фекална канализација

За евакуацију отпадних вода насеље је подељено у неколико зона – у складу са групацијом објекта. Главни колектори су предвиђени од ПВЦ или полиестерских РН1 SH5000 цеви ДН 200 и 250 mm, а локални прикључци од објекта су профила 160 mm, у падовима до 6%. На свим хоризонталним и вертикалним ломовима предвиђена су ревизиона окна са ливеножелезним поклопцем за тешки или лаки саобраћај, зависно од услова трасе. Минимални падови износе 0.5%, а максимални 6%. Новопланиране цеви су у терен постављене тако да функционишу гравитационо. Оваква функција се може остварити према конфигурацији терена, јер је насеље смештено на падини са мањим и већим падовима.

Кишна канализација

Обзиром на велике количине падавина на овом подручју, као и на конфигурацију терена, неопходно је прихватити све кишне воде дуж читавог насеља. Имајући у виду да површинска одводња представља део интегралног система заштите околине и заштите терена од клизишта овим Планом предвиђена је изградња затворених и отворених кишних канала до прикључка у најближе постојеће потоке. Кишни систем регулисати у склопу саобраћајница.

Регулација потока

На подручју Херцег Новог се налази више бујичних токова који су само у доњем току регулисани.

Поток Баре је бујичног карактера и у горњем току га је неопходно регулисати. Поток регулисати комбинацијом затвореног и отвореног корита. Отворена корита се обрађују природним материјалима - полуобрађени камен.

Електроенергетска мрежа

Постојећи и планирани објекти напајају се из постојећег постројења ТС 35/10 kW “Игало“, снаге (8+4) MW, смештене у насељу “Гомила” уз постојећу колско-пешачку саобраћајницу.

За напајање индивидуалних парцела и планиране аутобуске станице изградиће се нова трансформаторска станица снаге 1000 kW.

Телекомуникације и КДС

Комплекс који се обухвата овим планским актом тренутно не припада ни једном кабловском подручју.

Узимајући у обзир тренутно стање као и потребан број прикључака за новопланиране објекте потребна резерва у јавној мрежи створиће се изградњом нове дигиталне телефонске централе у оквиру комплекса колективног становања у функцији здравственог туризма (локација за ИПС биће одређена усаглашавањем са Телеком-ом Херцег Нови). Ова централа би радила као издвојени степен дигиталне централе у Херцег Новом.

Кабловски дистрибутивни систем (КДС) у својој основној улози врши пренос, емитовање и дистрибуцију радио и ТВ програма. КДС обезбеђује својим корисницима и следеће сервисе: интернет, телеметрија, видео на захтев, видео надзор, говорни сервис итд.

Кабловски дистрибуциони систем за комплекс колективног становања у функцији здравственог туризма обухвата пријемни антенски систем, главну станицу и спољашњи и унутрашњи кабловски развод до свих објеката комплекса.

3.3. ПРИКАЗ ПРОЦЕЊЕНИХ УТИЦАЈА ПЛАНА НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

Циљ израде стратешке процене утицаја предметног плана на животну средину је сагледавање могућих негативних утицаја на квалитет животне средине и предвиђених мера за њихово смањење, односно довођење у прихватљиве оквире, не стварајући конфликте у простору и водећи рачуна о капацитету животне средине на посматраном простору. Да би се постављени циљеви остварили, потребно је сагледати планом предвиђене активности и мере за смањење потенцијално негативних утицаја.

У Извештају се анализирају могући утицаји планираних активности на чиниоце животне средине – воду, ваздух и земљиште и планске мере заштите које ће потенцијална загађења довести на ниво прихватљивости, а која ће се вредновати у односу на дефинисане индикаторе. Могући утицаји на животну средину на предметној локацији који могу настати као последица планираних активности су:

- Загађење ваздуха, тла, приобалног мора и подземних вода услед изградње аутобуске станице,
- Загађење ваздуха, тла, приобалног мора и подземних вода услед повећаног броја становника који се очекује на предметној локацији изградњом стамбених насеља
- Загађење ваздуха, земљишта приобаља и подземних вода услед неадекватног начина прикупљања и поступања са отпадом,
- Уништавање хумусног слоја земљишта које се тренутно налази на предметној локацији,
- Повећање буке радом возила на аутобуској станици.
- утицај септичких јама, као и неконтролисано испуштање отпадне воде домаћинства и индустрије у сеоским подручјима
- испуштање отпадне воде домаћинства, као што су централно испуштање за сада не пречишћене али у будућности пречишћене отпадне воде из канализационих система у површинске воде и животну средину (укључујући море)
- испуштање отпадне воде индустрије, пречишћене или након предtretмана, у канализацију
- одређивање локација за саставне елементе канализационих система (главне колекторе, црпне станице, преливе, ППОВ, подморске испусте).

3.4. ЕКОЛОГИЈА И ЗАГАЂЕЊЕ

Залив Боке и леп и загађен.

Бококоторски залив један је од најлепших, али и најзагађенијих предела Црне Горе. Сателитски снимци, осим његове лепоте, приказују и друге „боје” – приобаље са органским загађењима, цветањем алги. Узрокује га 80 већих канализационих испуста директно у плићаку, па и надомак најпосећенијих плажа и велики број малих испуста дуж читаве обале.

У херцеговском делу канализациони испусти негде и не стигну до првих дубина, па су у Игалу чести апели мештана на надлежне да хитно реагују јер први туристи на плажама прескачу канализационе токове и прљавштину. Стручњаци упозоравају да би залив, као и целу обалу, што пре требало „покрыти” комплетном канализационом мрежом.

На сателитским снимцима нове технологије коју је ЕУ инсталирала у оквиру сарадње медитеранских земаља може да се види загађеност на целом црногорском приобаљу, а највише у Бококоторском заливу. Зелене алге које се могу уочити последица су органског загађења од септичких јама и канализационих испуста.

Позитиван сигнал је што се граде колектори и испусти, али би требало да се читав посао на обали брже заврши. Пројекти одавно постоје за решења као што су испусти на четири до пет километара од обале и на 80 до 90 метара дубине. Потпуно решење је претходно пречишћавање отпадних вода.

Пошто све у Которском заливу иде у море директно, поред осталог са детергентима, фосфатима и нитритима, а период пролећа је време када море цвета, услови су идеални за експанзију биомасе. Море код Котора је мутно и има боју као када се раствори плави камен. И то траје 10 до 15 дана.

Посао око решавања проблема загађења у Которском делу залива не може да буде завршен пре него што се он „прстенује”, односно потпуно заокружи колекторима који ће потом бити изведени на отворено море.

У Которском заливу, који је најпроблематичнији, ради се колектор за градско насеље Доброта. Следе радови у Перасту и Рисну. Канализациони испусти раде се и у Тивту. На територији ХерцегНовог обнавља се секундарна канализациона мрежа која ће се једног дана прикључити на будући главни колектор за одвођење у дубину. Дотле, све нечистоће као и у читавом заливу иду у море.

У Заливу Траште завршава се испуст на који би требало да се прикаче бококоторски колектори, али он је тренутно хаварисан.

Позитивна ствар је изјава Градоначелник ХерцегНовог Дејана Мандића, он је изјавио да овај град нема времена да чека заједнички пројекат регионалне фирме „Водаком” како би решио проблем недостајућег колектора за читаву своју ривијеру. Мандић је најавио да ће град сам обезбедити средства како би радови на колектору почели на јесен.

ПРЧАЊ - Екосистем Бококоторског залива је прошао први стадијум деградирања, што значи да му је промењен биолошки систем, саопштено на црногорској сесији руско-америчке конференције „Русалка“, која се одржава у прчањском хотелу „Сплендидо“.

На скупу је наведено да се глобалне климатске промене неизоставно одражавају и на Бококоторски залив.

Према речима вође пројекта руске компаније Алијанс група Сергеја Питовранова, Которски залив се сада налази између другог и трећег степена деградирања.

"То значи да је дошло до промене биолошког система и нестајања неких врста", казао је Питовранов.

Он је рекао да су отпадне воде основни извор константног прљања које директно или индиректно, без пречишћавања, долазе у залив, као и да је појава брзог раста становништва у приобалним насељима и неадекватног развоја канализације карактеристична за многе земље Јадрана. „Которска општина у задње време поклања велику пажњу овим питањима и инвестира велика средства. Међутим још није саграђен систем за пречишћење вода који кошта 17 милиона евра, а потпуни канализациони систем за Боку је веома скуп, па се може претпоставити да неће бити реализован у блиској будућности“, навео је Питовранов.

Представник УНДП у Црној Гори Александар Аванесов је истакао да промена климе може знатно утицати на различите секторе економског развоја, а научници који су ангажовани у пројекту Русалка најбоље разумеју о чему се ради, па стога могу дати и корисне савете.

Он је казао да је трећина програма УН-а вредног 15 милиона УСД посвећена заштити околине и промени климе и да се веома често на тај проблем гледа као на проблем развоја.

Председница Агенције за заштиту животне средине Црне Горе Далиборка Пејовић је казала да је сада у земљи најважније решавање ургентних проблема црних еколошких тачака у Пљевљима, Никшићу, Подгорици и на Црногорском приморју.

„Два велика проблема везана за црногорску обалу су бродоградилиште Бијела и бивши Арсенал у Тивту, где је сада Порто-мотенегро“, казала је Пејовић.¹⁴

¹⁴ <http://www.seebiz.eu/cg/makroekonomija/crna-gora>

3.4.1. ПРОБЛЕМИ ОТПАДНИХ ВОДА

Општи проблеми

Угрожавање животне средине проузроковано изградњом и функционисањем канализационих система које се односи на цело посматрано подручје обухвата неколико аспеката.

Хаваријски преливи - испусти црпних станица

Чести прекиди у напајању електричном енергијом дотрајале опреме узрокују често изливање кроз хаваријске испусте канализационих црпних станица. Преливања се врше обично у најближу површинску воду (Бока Которска или отворено море) кроз кратке цеви, загађујући приобалне воде.

Искључивање црпних станица током зиме

Током зимског периода, црпне станице су врло често искључене у циљу смањења потрошње електричне енергије на основу одлуке службе за одржавање канализације. Последица тога је изливање отпадне воде кроз хаваријске испусте.

Преливање септичких јама у канале за атмосферску воду

Сходно резултатима истраживања домаћинстава око 25% септичких јама има преливе у канале за атмосферску воду, што је извор загађења. У питању је 6.000 домаћинстава.

Талог и чврсти отпад у цевима

Ово је узрок многим зачепљењима у гравитационим цевоводима, а исто тако и изливања непрерађене отпадне воде на улицама. Чврсти отпад у цевима отежава и рад пумпи и изазива прекиде рада. Недовољно одржавање канализационих мрежа је основни проблем. Резултат су оштећени и отворени шахтови и талог у цевима.

Продор кишнице у канализационе системе

Иако су канализациони системи пројектовани као сепарациони, у колекторима је врло често кишница. Она доспева понекад кроз шахтове, а често кроз илегалне прикључке (отпадна вода домаћинстава помешана са кишницом). Све то изазива хаваријска преливања и плављења путева.

Отпадна вода се испушта у море без икаквог третмана

Прикупљање отпадне воде и одвођење исте цевима, унапређује здравље становништва унутар канализационих подручја. Међутим, последица је концентрисано одлагање прикупљене отпадне воде на само неколико места. Уколико се затим испушта непречишћена, угрожава животну средину.

Неодговарајући подморски испусти

Од око 80 подморских испуста на посматраном подручју, само 10 је дуже од 1000 m. Многи кратки испусти су узрок изливања близу обале, загађујући воду за купање колиформним бактеријама из фекалија. Неколико дугачких испуста су намењени релативно великим сливним подручјима што знатно ублажава проблем. Ипак, један од приоритета је искључење више кратких испуста.

Специфични проблеми

Највећи проблеми у свакој од седам општина су укратко презентирани у наставку.

Херцег Нови

На територији општине су многи кратки испусти у Боку Которску. То је директна опасност по квалитет воде за купање, што је регистровано и у анализама узорака. Током последњих осам година, ситуација се погоршавала. Потребно је проширити канализациону мрежу, искључити више мањих испуста и зауставити изливање отпадне воде близу обале. Главни дугачки испуст досеже дубоко у залив и помаже решавању горе наведеног проблема. Континуирано испуштање у залив повећава ризик од еутрофикације. Биће потребно да се отпадна вода пречисти пре упуштања у залив или да се спроведе даље, до отвореног мора. Овакве мере захтевају велике инвестиције.

Котор

Као и у Херцег Новом, више мањих испуста је положено близу обале, директно угрожавајући квалитет воде за купање. Потребно је хитно проширити канализациону мрежу, искључити више мањих испуста и зауставити изливање отпадне воде близу обале. Регионални канализациони систем Траште не ради пуним капацитетом. И даље се велика количина отпадне воде излива у залив, убрзавајући еутрофикацију.

Тиват

Само неколико подручја на територији општине Тиват је каналисано, представљајући опасност по здравље становништва унутар насељених подручја. Највећи део отпадне воде се излива у залив, повећавајући проблем еутрофикације. Осим тога, канализациона мрежа у Тивту није још увек прикључена на регионални канализациони систем Котор – Траште. Неопходно је што пре извршити прикључење.

3.4.2. КОНТРОЛА ЗАГАЂЕЊА МОРА

Данас се у свету спроводе бројна научна истраживања усмерена на испитивање, унапређење и заштиту животне средине, нарочито воде, као ограниченог и осетљивог природног ресурса. Један од првих корака ка решавању проблема еколошког загађења воде је истраживање и праћење присуства и концентрације штетних супстанци, а нарочито тешких метала. Без обзира на њену огромну моћ самопречишћавања поједини полутанти међу којима су и тешких метали доводе до промене квалитета воде до те мере да она постаје неупотребљива у многе сврхе.

Највећу опасност за нарушавање квалитета вода тешким металима представљају отпадне воде. Ефекти загађења воде тешким металима су разноврсни, а најпре се манифестују преко биљака, као најосетљивијег дела у ланцу биљка-животиња-човек.

Због своје способности да апсорбују загађиваче из воде, живи организми се већ дуго времена користе као биолошки индикатори (биоиндикатори) загађења мора.

ШТА ЈЕ БИОЛОШКИ ИНДИКАТОР?

Биолошки индикатор је организам који се може користити за квантификацију релативних нивоа загађења мерењем концентрације токсина у ткивима. У ове сврхе се може користити цео организам или само неки његов део. Биоаккумуляција је процес који траје неколико месеци и зато је најбоље контролисати садржај метала дуже време, чиме се елиминишу проблеми мешања водене масе, што живим организмима даје предност као биоиндикаторима у односу на воду и седименте.

Истраживања су показала да се морска цветница „*Posidonia oceanica*“ и шкољка „*Mytilus galloprovincialis*“ могу користити као биоиндикатори загађења мора.

МОРСКА ШКОЉКА

На енглеском се зове „*Mediterranean mussel*” иако је распрострањена и изван Медитерана по обалама Атлантика. Налазимо је по читавој обали Јадрана, али највише у близини ослађених вода и обала које нису на директном удару великих таласа. Најчешће живи од 0 до 5 m дубине, али на неким местима нађена је чак и на 40 m дубине у близини подземних извора. Осим обалног појаса врло брзо ће заузети сваки предмет, конопац или плутајућу бову за коју се залепи.

Шкољка дагња својим специфичним начином исхране представља веома погодан индикатор за анализу загађења морске воде, јер у току дана може да профилира око 100 литара морске воде. На тај начин она представља природни филтер који савршено задржава све штетне материје које се налазе у морској води. Како се користи у људској исхрани, евенутално присутне штетне и опасне материје у њој, директно утичу на здравље људи.

МОРСКА ТРАВА

Морска цветница (*Posidonia oceanica*), названа по Посејдону, грчком богу мора, позната још и као Нептунова трава, има веома важну улогу за екосистем Медитерана. Може се наћи на дубинама од 1m до 40m у зависности од провидности воде, најчешће на пешчаном, распадном, па чак и каменитом дну. Колонија посидоније може да

покрива и по неколико стотина квадратних метара, а листови могу да достигну и до 140cm у дужину и од 7-11mm у ширину.

На први поглед морска цветница подсећа на траву, али заправо је морска биљка са свим карактеристикама: лист, корен па чак и цвет и плод тј. семе. Иако спада у врсту која поседује цвет и плод, не виђа се често да „*Posidonia oceanica*“ цвета, јер захтева мало топлије море. Током лета се на плажама може наћи семе које се због своје боје и облика (мрка боја и овални облик) још зове и морска маслина. После неколико дана плутања по површини, суше се, поново падају на дно, и из њих се развијају нове јединке. Ова појава је изузетно ретка. И поред тога што цвета и даје семе, главни начин размножавања ове врсте је ипак вегетативним путем тј. ризомима.

„*Posidonia oceanica*” је добар биоиндикатор постојања тешких метала из разлога што може да акумулира тешке метале и то на два начина: директно из воде и интерстицијално из седимента.

ОДРЕЂИВАЊЕ ТЕШКИХ МЕТАЛА

Праћење загађења мора траговима метала, које представља основу за контролу загађења животне средине, може се вршити различитим инструменталним техникама. Адекватним узорковањем морске биоте, лиофилизацијом (хладним сушењем), растварањем и на крају мерењем тешких метала у узорцима, може се одредити њихова концентрација, која је директни показатељ степена загађења мора.

Неке од данас најчешће коришћених инструменталних техника за ова испитивања су: AAS (Atomic Absorption Spectroscopy), XRF (X-ray Fluorescence) и ICP-MS (Inductively Coupled Plasma with Mass Spectrometry).¹⁵

ОТПАДНЕ ВОДЕ – НАЈЧЕШЋИ ИЗВОРИ ЗАГАЂЕЊА МОРА

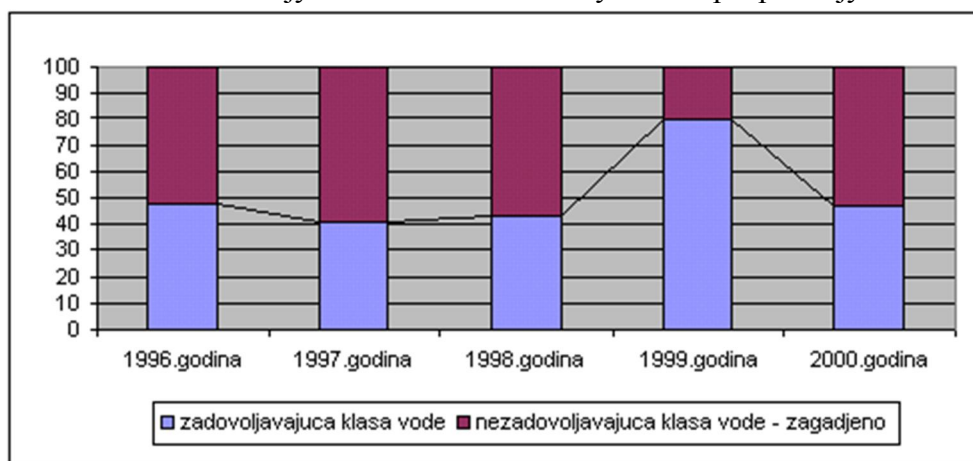
Загађење приобалног мора фекалним отпадним водама, ткз. канализацијом представља најраспрострањенији и један од најозбиљнијих облика загађења мора са копна јер се ово загађење континуирано и у све већим количинама слива у приобаље у свим регионима света. Док се у развијеним земљама примењују прописи који подразумевају изградњу скупих постројења за пречишћавање фекалних отпадних вода пре испуштања у море, те дугих подморских испуста који фекалије одводе до „сигурних” дубина и велике удаљености од обале, у земљама у развоју фекалне отпадне воде се непречишћене испуштају на малим дубинама, неадекватним подморским испустима, или разним каналима, потоцима и рекама стижу до саме обале и плитког мора. Фекалне отпадне воде састоје се од органске материје која служи као извор нутријената (хране) разним микроорганизмима (алгама, диатомима, бактеријама), чија је карактеристика да се у води развијају и размножавају у количини која је дозвољена присутном храном. У присуству огромних количина нутријената у фекалним водама, микроорганизми се, дакле, интензивно и прекомерно размножавају и стварају последице као што су „цветање мора” које може да изазове последице и по људско здравље, затим развој бактерија које су узрочници болести као што су стомачне инфекције, инфекције ока и уха, инфektivни хепатитис и разне друге заразне болести.

¹⁵ <http://www.saznajkako.rs/index.php/procesi/81-ssavremeni-bioindikator-morske-vode> датум посете 22.12.2010.

„Бактериолошком анализом броја и присуства укупних колиформних бактерија и бактерија фекалног порекла одређује се и интензивитет загађења мора фекалним отпадним водама. На основу ових анализа одређују се категорије морске воде која може да се користи за купање и рекреацију, рибарство и марикултуру. Уредбом о класификацији и категоризацији вода (СЛ. Лист РЦГ 14/96), регулисано је да квалитет морске воде која може да се користи за купање и рекреацију треба да буде I класе на отвореном мору Црногорског приморја, и II класе у Бококоторском заливу. Под водама I класе, сходно овој Уредби, подразумева се да се у 100 ml узорка воде може наћи до 500 укупних колиформних бактерија и до 100 фекалних бактерија. Воде II класе су воде код којих се у 100 ml узорка може наћи до 10.000 укупних колиформних бактерија и до 2000 фекалних бактерија.”¹⁶

Што се тиче стања загађења црногорског приобалног мора фекалним отпадним водама, сходно анализама протеклих 5 година, може се закључити да у просеку половина од анализираних локалитета има воду задовољавајуће класе за купање и рекреацију, што се види из графика (График 1.) :

График 1. Процентуални приказ локалитета на Црногорском приморју са задовољавајућом класом воде за купање и рекреацију

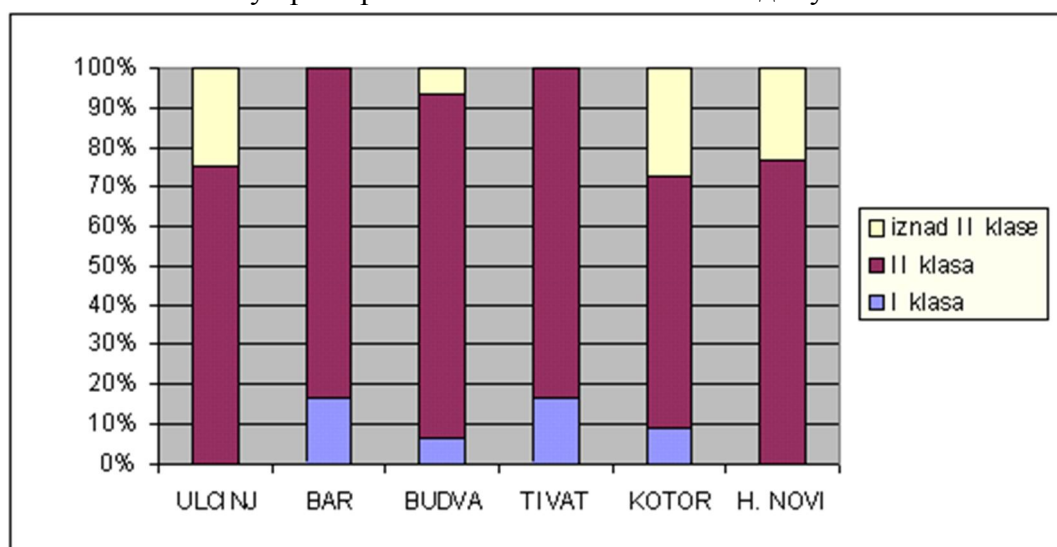

извор: <http://www.cem-gorskestaze.co.me/more.htm>

Како ситуација загађености мора фекалним отпадним водама изгледа по приморским општинама, види се на примеру процентуалног приказа анализираних локалитета по општинама за прошлу годину. С обзиром на то да број бактерија у узорцима често прелази границе воде II класе, у сврху обележавања таквих појава, незванично се увела категорија изнад II класе (График 2.):

¹⁶ извор: <http://www.cem-gorskestaze.co.me/more.htm> датум посете 22.12.2010.

График 2. Процентуални приказ локалитета одређене класе воде за купање и рекреацију у приморским општинама за 2000. годину

извор: <http://www.cem-gorskestaze.co.me/more.htm>

Извор фекалног загађења мора је углавном непречишћена градска канализација која се подморским испустима спроводи до одређених дубина. Општа функционалност свих канализационих испуста и септичких јама на Црногорском приморју није позната јер не постоји стална контрола, а такође проблем представљају и газдовања канализацијом и канализационим инфраструктурама по општинама. Број регистрованих подморских канализационих испуста на Црногорском приморју је 88. Међутим, због неконтролисане градње протеклих година претпоставља се да је број канализационих испуста у море много већи. Карактеристике ових испуста су различите и док се преко неких испуштају фекалне отпадне воде из појединих приморских градова и насеља на великим дубинама чешћа је појава да мањи канализациони испусти спроводе отпадне воде до мањих дубина из већих стамбених или угоститељских објеката или преливних септичких јама из појединачних објеката. За три општине на отвореном мору (Улцињ, Бар и Будва) карактеристични су обједињени начини испуштања фекалне канализације подморским испустима на већим дубинама и има их укупно 11, док се канализација у Бококоторском заливу испушта мањим испустима, којих је укупно 76 регистрованих, међутим сматра се да је број много већи.

НАЈПОЗНАТИЈЕ ПЛАЖЕ НАЈЗАГАЂЕНИЈЕ?

Праћење стања загађености приобалног мора фекалним отпадним водама често показује да морска вода и на најпознатијим плажама Црногорског приморја није задовољавајућег квалитета, тако да број фекалних бактерија често прелази дозвољену границу на познатим плажама: Жукотрлица у Бару, Сутоморска плажа, Краљева плажа у Милочеру, Велика плажа у Улцињу, Ада Бојана, плажа Гуванце и Словенска плажа у Будви, Рафаиловићи, плаже и купалишта дуж обале Игала, Херцег Новог, Котора и Тивта. И док су изузев поменутих плажа на отвореном мору остала купалишта претежно у границама класа дозвољених за купање и рекреацију, стање одређених локација у Бококоторском заливу, као на пример унутрашњи акваторијум Которског залива (од Прчња до Доброте), приобално море Тивта (од Сељанова до Калимања), Херцеговски залив (од Игала до Мељина), је из године у годину константно изнад

граница дозвољених за купање и рекреацију, те се ове локације требају сматрати загађеним.”¹⁷

Да ли паре од нафте и гаса могу надокнадити загађење мора?

„Сасвим је јасно да на делу обале где се буде експлоатисао гас и нафта, неће бити туризма. Међутим, дај боже да нафте и гаса буде јер ће се тај посао показати као највећи допринос Црној Гори као еколошкој држави” - рекао је за „Глас јавности” др Сретен Мандић директор, Института за биологију мора из Котора, установе која се бави проучавањем биљног и животињског света на црногорском приобаљу.

Овим речима др Мандић коментарисао је прогнозе стручњака Југопетрола и компаније Ramco Energy из Енглеске да се у подморју јужног Јадрана налазе значајне количине нафте и гаса. Директор института за биологију мора објашњава да би новцем од нафте и гаса Црна Гора финансирала „озбиљан еколошки програм за заштиту својих других подручја”. Иако је Црна Гора пре деценију проглашена еколошком државом ни до данас она није организовала фонд средстава намењених у ове сврхе. Паре од нафте решиле би тај проблем.

- За сваку озбиљну инвестицију, па и истраживање нафте, неопходна је еколошка студија. Ако дође до експлоатације и сигурно до загађења мора, она се мора пратити у односу на почетно стање, „нулту тачку”. Онај ко гас и нафту експлоатише, мораће да надокнади уништено изградњом на неком другом месту - каже Мандић, додајући да се бисери Црногорског приморја у близини локација са маркираним налазиштима, као што је Свети Стефан, морају сачувати. Сретен Мандић тврди да ће бушотине, уколико их буде, утицати на живи свет у води и на рибарство.

- Јасно је као дан да ће бити жртвована зона око Буљарица и Петровца, а она је раније планирана за зону ексклузивног туризма. Чињеница је да један литар нафте може да загади цео хектар површине воде. Међутим савремена техничка средства данас могу да ограде тако загађену зону, а све то зависи од инвеститора - коментарише Мандић.

Црногорско приморје, према истраживањима Института за биологију мора, има најчистије приобаље на Медитерану. Вода Јадрана код црногорске обале прве је и друге категорије, идеална за развијање туризма. Живи свет на дну по бројности и врстама предњачи над многим морима. Биолози у Црној Гори сматрају да би тако остало и са нафтним бушотинама, а загађење би било „локалног типа”. И поред оптимистичких прогноза они коментаришу да се не може наћи земља у свету са тако живописним приобаљем у коме се истражују и експлоатишу нафта и гас.¹⁸

¹⁷ аутор текста: Мр. Александра Ивановић, извор: <http://www.cem-gorskestaze.co.me/more.htm> датум посете 22.12.2010.

¹⁸ <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2001/06/16/srpski/R01061505.shtml> датум посете 22.12.2010.

Одрживо управљање морем и обалним подручјем

Морски акваторијум Црне Горе обухвата унутрашње воде и територијално море у ширини од 12 наутичких миља, док обално подручје обухвата око 300 km обале са приобалним појасом и градовима и насељима шест црногорских општина (Приморски регион). Законом из 1992. године дефинисао је и Морско добро као подручје посебне намене које обухвата уски копнени појас дуж читаве обале (површине око 60 km²) и површину територијалног мора око 2.500 km².

Туризам, поморска привреда и у нешто мањој мери пољопривреда и рибарство, као и искоришћавање минералних сировина (песак и камен; испитивање резерви нафте и природног гаса) представљају главне привредне активности у Приморском региону.

У протеклом периоду, ове активности су у већој или мањој мери неодрживо експлоатисале необновљиве природне ресурсе обалног подручја (пре свега простор и пејзажне вредности). Данас се може рећи да је простор на обали, као јединствена и специфична вредност Црне Горе, у највећој мери „потрошен” за разне привредне и друге људске активности, будући да је претрпео значајну измену природних и пејзажних вредности.

Туризам и урбанизација у обалном подручју

Развој туризма у обалном подручју захтева велике измене у простору, стварајући све већи притисак на обалу. Изградњом нових туристичких капацитета ствара се потреба за изградњом и ремоделацијом обале ради стварања већег купалишног простора. Заједно са урбанизацијом, која поред неминовног и планског ширење градова укључује и непланску (дивљу) градњу, неконтролисани развој туризма и повећање купалишног простора су кључни узроци девастације обале, нарушавања њеног пејзажа и измене природних карактеристика, што за последицу има угрожавање станишта, биодиверзитета и природне равнотеже уопште.

На другој страни, треба имати на уму да потенцијали за развој туризма данас леже у чињеници да је природно настала обала, амбијент који је најпривлачнији за туристе. Мастер планом развоја туризма у Приморском региону предвиђено је постојање туристичких објеката капацитета од 100.000 хотелских и преко 200.000 укупних кревета до 2020. године. Предвиђа се и изградња туристичких објеката укупног капацитета од око 60.000 кревета на подручју морског добра. За потребе овог капацитета, такође је планирана додатна изградња вештачког купалишног простора укупне дужине до 40 km. Овај план такође предвиђа изградњу око десетак мањих и већих објеката наутичког туризма (марине и туристичке луке) капацитета до 3.000 везова.

Планови развоја туризма и просторни планови којима се регулише употреба простора и правци развоја Приморског региона нису до сада били подвргавани „тесту одрживости”, нити кроз анализе граничног капацитета носивости подручја (односно способности простора да прими одређени број туриста), нити пак кроз стратешку процену утицаја (СЕА). Примена ових и сличних механизма је приоритет у доношењу будућих развојних одлука у Приморском региону.

Остали извори притисака на ресурсе и квалитет животне средине мора и обалног подручја су: нерешена питања третмана отпада и отпадних вода, луке и друга инфраструктура поморске привреде, и у нешто мањој мери рибарство, марикултура, пољопривреда и индустрија.

На другој страни, постојећи систем управљања обалним подручјем карактеришу расцепкане надлежности (које се често преклапају), недостатак координације, слабо спровођење прописа и недовољни капацитети надлежних институција. Сходно томе, не постоје ефикасни одговори на притиске који су посебно нарасли током последње деценије, нити пак на оне који трају или бивају још израженији (посебно у вези са развојем туризма). Да би се идентификовани проблеми превазишли и осигурало одрживо управљање морем и обалним подручјем потребно је пре свега радити на превазилажењу значајних кадровских, институционалних и финансијских ограничења и темељних промена постојећег стања. Посебан изазов представља разрешавање конфликта који се јављају услед тежњи да се реализују пројекти који носе краткорочан профит насупрот дугорочној валоризацији кроз заштиту и очување природног амбијента.

Циљеви у области одрживог управљања морем и обалним подручјем усмерени су на хитно заустављање деградације обалног подручја и смањење загађења мора из свих извора и укључују:

- Успостављање ефикасне контроле и управљања обалним подручјем (увођење Интегралног управљања обалним подручјем - ИЦЗМ);
- Заштиту простора у зони морског добра;
- Заштититу биодиверзитета и пејзажа у обалном подручју;
- Смањење извора загађења мора и обалног подручја;
- Неговање свести о припадности Медитерану.¹⁹

Да би се остварио прогрес у остваривању ових циљева, неопходно је развити и имплементирати низ стратешких докумената и акционих планова. Истовремено, потребно је зауставити даљу деградацију простора у зони морског добра, обезбедити заштиту обалних мочварних подручја (Улцињ, Буљарица, Тиватска солила) као посебно вредних обалних екосистема, имплементирати конкретне пројекте за сузбијање загађења са копна (нпр. третман отпада и отпадних вода) и мора (луке, бродови), и радити на побољшању програма за праћење стања мора.

¹⁹ извор: Национална стратегија одрживог развоја - Црна Гора, новембар 2005.

3.5. СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ОДРЖИВОГ ТУРИЗМА

Да би смо представили мере за унапређење ресурса неопходно је представити мастер план развоја Боке Которске предвиђен за реализацију до 2020.године, који је урадило Немачко друштво за инвестиције и развој (ДЕГ). Тек након проучавања и представљања овог плана могуће је мере за спречавање деградација и унапређење ресурса ове итекако атрактивне регије.

Мастерплан је Боку Которску препоручио за развој туристичког концепта:

- јер она представља високо привлачан, како пејзажни тако и културно-историјски, уникат на Медитерану,
- јер се туристички потенцијал Боке Которске користи непотпуно и очигледно је потцењен,
- јер би се Бока Которска могла претворити у једну од најатрактивнијих дестинација на Јадрану са знатним економским ефектима за читав регион и Црну Гору – али и
- зато што је овај потенцијал због не планске градње и коришћења већ јако угрожен и чини се да је и даље у крајњој опасности,
- зато што прети опасност да ће се сасвим изгубити, ако једна одржива визија будућности не отвори нове перспективе и не утврди оквир активности – макар и са веома дугим чекањем на ефекте,
- зато што Бока Которска, као један од најлепших залива света, а град Котор као светска културна баштина, треба да се сачувају и одрживо развијају у свеевропском интересу,
- зато што суседство са јужно-далматинским Дубровником и Конавлима омогућује прекограничну сарадњу у многим туристичким областима, што обема дестинацијама знатно олакшава позиционирање као једног изванредног, заједничког туристичког региона.

Замишљени циљ полази од краткорочних пројеката модела и целовите опште оријентисаности Боке Которске на туристичку привреду. Краткорочно, концепцијске препоруке о проблематичним случајевима, као што су здравствени центар Игало, историјска супстанца Пераста, хотелски капацитети Тивта, везани за два или три тзв. „пројекта-светионика“ за нови приступ туристичкој инфраструктури, треба да дају подстицај за атрактивна решења острва. Дугорочно посматрано, могле би се обезбедити хиљаде кревета и радних места, ако би се доследно радило на томе. За пројекте – моделе и за визију треба наћи инвеститоре. Они за улагање свог новца очекују услове конкурентне на међународном плану, добре услове рада, реалне шансе за добит, а пре свега правну сигурност. У Боки Которској могу да инстистирају на постојаном општем концепту, у чију реализацију морају имати поверења.

Појам „визија будућности“ у контексту туристичког концепта за Боку Которску значи конкретан циљ који је, додуше, још доста далеко, може се постићи тек поступно за 10-20 година и претпоставља мноштво претходно предузетих развојних корака. Овај циљ се састоји у следећем:

- читаву територију Боке Которске преоријентисати на одрживи, висококвалитетни туризам, као главну привредну грану,
- туристичку привреду умрежити са свим осталим браншама,
- остварити палету туристичке понуде већих капацитета и

- изместити или обуставити оне активности, које овај циљ осујећују, одуговлаче, угрожавају или загађују околину и/или,
- које земљишни потенцијал заузимају за економски мање интересно коришћење или прете да ће га оштетити.

У централне предуслове за остварење овог плана спадају начелно уверење у његову сврсисходност и подршка јавног мњења новој оријентацији.

О чему је реч? Црна Гора је сиромашна земља. Поседује тек мало природних ресурса. Успон привреде, - радна места, већа примања, бољи квалитет живота – Црна Гора може постићи сопственим снагама само ако све друштвене снаге буду деловале заједно и концентрисале се на сектор који пружа шансу да се са квалитетом стигне на ниво међународне конкуренције и да се на појединим секторима тежи водећој позицији на тржишту или барем једној од позиција на врху међу водећима на тржишту. Ову шансу земљи ће пружити једино одрживи развој туризма. Црна Гора је, додуше, мала, али је њен туристички потенцијал толико атрактиван и разнолик, а у принципу и довољно велик да би становништво и у будуће на карту квалитета и већих капацитета, могло драстично повећати приходе. Централне компоненте укупног квалитета су лепота пејзажа и нетакнутост природе. Оштећења предела и природе смањују туристички квалитет, тиме и атрактивност, па и цене. У очима захтевних сегмената тржишта, у факторе који срозавају квалитет не убраја се само очигледни вандализам над животном средином, већ скоро сваки аспект модерног доба: аутомобили, путеви и саобраћај, „дет скијање“ и бука авиона, а сасвим сигурно такође и индустријски објекти и безлична непланска градња, што наружује приморски и планински пејзаж. Црна Гора је очување еколошких вредности утврдила уставом. Тиме је правно прописана обавеза да се у пракси остварује заштита животне средине и идентитета - не само у вези са развојним мерама, него и за уклањање поремећаја који потичу из прошлости. То посебно важи за Боку Которску. Резултат многих захвата је да је непосредно у заливу за сада немогуће интензивно квалитетно туристичко коришћење. Ни пројекти, који би се могли реализовати у појединим тачкама, неће постићи ни квалитет, ни економске ефекте, који би се иначе могли постићи, ако се има у виду природна лепота и културно – историјско богатство. Стога је предуслов за преоријентацију:

- да се сви индустријски објекти у Боки Которској, локација ратне морнарице и аеродром Тиват, као и транзитни саобраћај, постепено изместе или искључе,
- да се, као приоритет, елиминишу сви проблеми уништавања отпада и пречишћавања отпадних вода,
- да сви грађевински подухвати, било јавни или приватни, буду не само усклађени са изгледом пејзажа и еколошки подобни, већ да буду у складу и са традиционалном регионалном архитектуром.

3.6. МЕРЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ И ОГРАНИЧАВАЊЕ НЕГАТИВНИХ УТИЦАЈА НА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

Заштита животне средине подразумева поштовање свих општих мера заштите животне средине и природе као и свих техничко-технолошких мера и прописа утврђених позитивном законском регулативом и условима надлежних институција. У том смислу су за израду плана, у делу заштите животне средине, коришћени услови и документи који у том контексту имају највећи значај:

- ЛЕАП Општине Херцег Нови
- ППО Херцег Нови
- Национална стратегија одрживог развоја
- Национални План управљања отпадом

На основу наведене документације и анализираних стања животне средине у планском подручју и његовој околини, у плану су дефинисане мере заштите.

Мере заштите имају за циљ да утицаје на животну средину у оквиру предметног плана сведу у границе прихватљивости, а са циљем спречавања угрожавања животне средине и здравља људи. Мере заштите омогућавају развој и спречавају конфликте на датом простору што је у функцији реализације циљева одрживог развоја.

На основу анализе стања животне средине, просторних односа предметне локације са својим окружењем, планираних активности у планском подручју, процењених могућих негативних утицаја на квалитет животне средине и услова надлежних институција, утврђене су следеће мере заштите:

Заштита ваздуха и заштита од буке

„С обзиром да су главни потенцијални извори загађења ваздуха саобраћај, изградња планиране аутобуске станице, отвореног паркиралишта и гараже, побољшање квалитета ваздуха ће се постићи предузимањем следећих мера:

- Процес планирања аутобуске станице, паркиралишта и гаража и процес очувања квалитета животне средине морају бити два упоредна процеса усаглашена на свим нивоима. Посебна пажња се мора посветити фази изградње објекта, која је по последицама привременог и временски ограниченог карактера и фази експлоатације која има трајни карактер. Имисија основних и специфичних загађујућих материја мора бити у складу са законски прописаним нивоима.
- Потребно је површине намењене паркирању возила, у оквиру планираних комплекса, озелењавати аутохтоним врстама, тако да се уклопе у организацију паркинг места - висока и квалитетна стабла отпорна на услове аерозагађења.
- Подизањем нових и одржавањем постојећих дрвореда и зелених појасева између саобраћајница и околних објеката где год је то могуће постиже се смањивање негативног утицаја на околни простор. „²⁰

Имајући у виду да је изградња аутобуске станице, на основу постављених индикатора, показала потенцијалне негативне утицаје на животну средину обавеза је да се за овај пројекат мора урадити Студија Процене утицаја на животну средину, у складу са законом и прописаном процедуром.

²⁰ извор: Извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину, За детаљни урбанистички план „Игало-Баре“

Заштита површинских и подземних вода

„Фекалне отпадне воде се пречишћавају сходно важећим прописима пре њиховог испуштања у реципијент – море.

- Пројектном документацијом предвидети пречишћавање фекалних вода, односно за предтретман отпадних вода планирати таложнике и сепараторе масти и уља.
- Вршити перманентно контролисање испуштених отпадних вода, чије испуштање у јавну канализацију је дозвољено само ако не повећава садржај загађујућих супстанци изнад одређених норми и уз услов да корисник отпадне воде пречисти до прописаног нивоа (Правилник заштите површинских вода од загађења отпадним водама).

Отпадне воде које се испуштају у јавну канализацију не смеју садржавати:

- Запаљиве и експлозивне материје
- Штетне гасове (водоник сулфид, сумпорни оксид, цијановодоник, хлор...)
- Чврсте, вискозне материје, плутајуће материје као што су пепео, трска, слама, отпаци метала, пластике, дрвета, стакла, крпе, перја, мяса, животињских утроба, талоба који настају при пречишћавању вода, остатака дезинфекционих средстава, и других хемикалија и боја.
- Киселе алкалне и агресивне материје
- Отпадне материје и у којима се може очекивати присуство патогених микроорганизама, без претходне дезинфекције.²¹

Заштита земљишта

- „Са циљем заштите земљишта и подземних вода од загађења, у складу са посебним законима обезбедити одговарајући начин прикупљања и поступања са отпадним материјама. У оквиру планираних садржаја предвидети просторе за смештај смећа.
- Трајно депоновање или одлагање отпадних материја било каквог отпада на предметној локацији и изван наведених простора за одлагање смећа је забрањено.
- Пре почетка радова на изградњи планираних садржаја неопходно је уклонити хумусни слој и засебно га депоновати и обезбедити од разношења. Хумус након окончања радова искористити за санацију сваке локације на којој је предвиђена изградња.²²

²¹ извор: Извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину, За детаљни урбанистички план „Игало-Баре“

²² извор: Извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину, За детаљни урбанистички план „Игало-Баре“

Друге заштитне мере

- „Мере заштите животне средине које ће спречити или умањити негативне утицаје на околину, као и радну средину (бука, загађивање воде, ваздуха, земљишта..) и свести ове утицаје на дозвољене вредности. Ове као и противпожарне мере треба дефинисати и спровести у односу на планиране објекте.
- Посебну пажњу посветити мерама заштите у случају инцидентних ситуација (код превоза опасних материја, пожара и сл.)
- Забрањено је сервисирање и одржавање грађевинских и других машина. У случају хаваријских изливања моторног горива, уља или других штетних материја и супстанци, потребно је одмах извршити санацију терена.
- Приступне саобраћајнице и платое око објекта пројектовати за несметан прилаз ватрогасних возила, на основу Правилника о техничким нормативима за приступне путеве, окретнице и уређене платое за ватрогасна возила у близини објеката повећаног ризика
- Плановима односно пројектом организације градилишта, обавезно је дефинисати и обезбедити:
 1. Привремене локације за сакупљање комуналног отпада и њихову редовну евакуацију од стране локалних комуналних служби.
 2. Привремене локације за складиштење потребног грађевинског и другог материјала и опреме
 3. Привремене локације за одлагање и депоновање шута и другог отпадног чврстог грађевинског материјала. Максимално користити постојеће уређене комуналне објекте као одлагалишта и депоније
 4. Након завршетка грађевинских радова сав отпадни материјал уклонити, а земљиште ревитализовати и рекултивисати. Сви вишкови грађевинског материјала, машине, алати, опрема и друго, морају се након окончања радова уклонити²³

Мере заштите дефинисане су у контексту реализације постављених циљева стратешке процене који су у складу са принципима и начелима одрживог развоја што је у фази израде стратешке процене утицало на опредељење за избор релевантних показатеља (индикатора).

Мере су дефинисане водећи рачуна о постојећем стању животне средине и капацитету простора.

²³ извор: Извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину, За детаљни урбанистички план „Игало-Баре“

3.7. ЗАШТИТА КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКОГ НАСЛЕЂА

Сврха заштите споменика културе је очување споменика у неокрњеном и изворном стању; предузимање потребних мера за њихово редовно одржавање; спречавање сваке радње којом би се могло непосредно променити својство, облик, значај или изглед споменика културе; обезбеђење услова да споменици културе, према својој намени и значају, служе задовољењу културних, научних, естетских и едукативних потреба грађана и друштвене заједнице.²⁴

Споменици културе и споменици који уживају претходну заштиту не смеју се уништити, оштетити нити без сагласности Републичког, односно Регионалног завода за заштиту споменика културе, мењати њихов изглед или намена.²⁵

Простор данашње Црне Горе, са окружењем које јој је кроз историју мање или више политички или културно гравитирало, представља по богатству и разноврсности културно-историјског и уметничког наслеђа велики изазов за истраживаче и научнике. Постојање више цивилизацијских и културних слојева и трагова које су на том простору оставили разни народи, у дугом временском распону, предмет је, већ век и по, интересовања више наука, а пре свега историје, географије, антропологије, археологије, етнологије, историје уметности.

Међутим, средњовековни период прошлости Црне Горе, упркос изузетним резултатима наука које су се њиме bavиле, остао је недовољно изучен, неадекватно осветљен и нецеловито обрађен, и поред не малог броја сачуваних трагова из тога времена, споменика духовне и материјалне културе. Посебну потешкоћу представља недостатак писаних сведочанстава, архивске грађе и извора помоћу којих би се могла реконструисати научна слика тога раздобља у историји Црне Горе, која би била интердисциплинарна, а не парцијална. Уз све то, упркос часним покушајима више наука и бројних истраживача, научника разних профила, у бављењу средњим веком у Црној Гори, нарочито његовим раним периодом, присутне су и тенденције које, иако имају научно рухо, немају баш чисте научне намере.

Под плаштом науке у изучавању средњег века у Црној Гори укрштали су се политички, на црногорску прошлост пројектовани, а не научни, интереси.

У том смислу, будући директно или индиректно у служби политике, идеологије или великих државних пројеката у окружењу, средњовековни период прошлости Црне Горе је био, а у великој мери то је и данас, предмет различитих присвајања, кривотворења, очигледних фалсификата. То је нанело и наноси штету изучавању црногорске прошлости и често је давало и даје искривљену слику у њеном промишљању, реконструисању и валоризовању.

Цитирао бих део чланка „Судбина раносредњовековних споменика у Црној Гори“ Драгице Ђурашевић-Миљић у којем су дати примери немарности власти према културној баштини једног народа и једне земље.

²⁴ Члан 4. Закона о заштити животне средине Црне Горе

²⁵ Члан 9. Закона о заштити животне средине Црне Горе

ЛОКАЛИТЕТ РОСЕ НА ПОЛУОСТРВУ ЛУШТИЦА:

Систематска археолошка истраживања започета су на овом локалитету 1976-1981, једно време прекинута и потом обновљена 1996. године.

Радовима, који су настављени у неколико каснијих кампања, руководи др Михаило Милинковић, односно Институт за археологију при Филозофском факултету у Београду, у сарадњи са Завичајним музејом из Херцег Новог.

За наш рад важно је истаћи откривање прероманичке цркве, која је једна од највећих из тог периода на овим просторима. поуздано је утврђено да је живот овде постојао и у бронзано доба и трајао од римског, рановизантијског, средњовековног до млетачког периода. Преромантичка црква, са добро очуваним остацима, датира се у IX или X веку. По речима аутора пројекта истраживања „Несумњиво је да прероманичка црква у Росама припада групи ретких и малобројних споменика из овог периода у садашњој Југославији”.

Међутим, са резултатима добијеним након неколико спроведених кампања дешава се нешто што није лако објаснити. Можда налази нису неке одговарали, па је направљен „случај” који је у штампи пропраћен текстовима са сензационалистичким насловима типа: „Руководилац радова присвојио нађени материјал?”, „Археолог из Београда неће да преда налазе са полуострва Луштица”. Пошто је случај стигао и до суда, о позадини целог овог случаја цитираћемо речи др Милинковића: „Можда се ради о неким схватањима која немају везе са археологијом у научном смислу, која нису подударна са резултатима ископавања. Знате, наука је област која мора бити ван нације, ван религије и ван идеологије. Стичем, међутим, утисак да неко жели да омаловажи ова ископавања и да их спречи јер одузимањем налаза и документације спречава им се научна обрада - каже Милинковић. („Побједа”, 10. октобар 2001.)

Дошло се до својеврсног, скоро систематског разарања средњовековне прошлости Црне Горе посебно када је у питању рани средњи век.²⁶

Римска, венецијанска, византијско-православна, отоманска култура као и главне епохе западно-хришћанске и јеврејске уметности су у већој или мањој мери присутни у свим земљама Централне и Југоисточне Европе. Делови ових култура обележених значајним делима пружају бројне могућности за међудржавну сарадњу у области примене заједничких активности над културним наслеђем, као и њиховим искоришћавањем за решавање питања просторног развоја нпр. у туризму и атрактивног улагања у њега.

Последњих деценија иако је ретко уништавање споменика и цркви (изузев у Албанији, Совјетском Савезу, а касније и ратом на Балкану) нането је много штете историјском и културном наслеђу, неадекватним коришћењем и немарним поступањем. Урбанистичко планирање и грађевинарство (мислећи само на изградњу великих страмбених површина, великих тргова и широких булеvara) уништили су многе елементе културног наслеђа. Поједина подручја насељавало је више од једне нације, са различитом културном заоставштином, као што су поједине области у прошлости биле насељене националним и верским групама, које тамо више не постоје. Очување њиховог културног наслеђа задатак је садашњих становника.

²⁶ извор:

http://montenegrina.net/pages/pages1/istorija/predslovenski/sudbina_ranosrednjevjekovnih_spomenika_u_cg.htm

Делу културног и уметничког богатства у овом тренутку прети опасност од штета начињених неуморним и недовољно регулисаним процесима трансформације ка тржишној привреди (уништавање и кријумчарење уметничких предмета). Најтежи проблем за решавање углавном је расположивост финансијских средстава. Зато је кључно идентификовати јасно дефинисана подручја интересовања и програме где се очекује јак економски преокрет (поновно коришћење зграда које имају праву вредност и тиме оправдавају трошкове рестаурације, могућност убирања прихода од туризма итд.). Многе споменике и подручја УНЕСКО је прогласио као светско наслеђе. Значење такве декларације важно је у практичном смислу као и за ефективност побољшања и стварања имица подручја.

Смернице политике развоја културног наслеђа

- Заштита историјског, архитектонског, археолошког и споменичког наслеђа базирана је на важним политичким и економским чињеницама, а не само у културном смислу. Ова заштита захтева одговарајуће правне инструменте и разматрање циљева у просторном планирању на различитим нивоима.
- Ефективна заштита и програм повећања вредности захтевају озбиљно истраживање и здраве административне критеријуме у циљу идентификације и препознавања тачки које представљају историјско, археолошко и уметничко наслеђе. Техничка и научна поузданост рестаураторских градова и административна транспарентност заштите и побољшања, сачињавају неопходне захтеве за обезбеђењу коректност у свим интервенцијама. Легалне регулативе (прописе) треба постепено померати са заштите појединачних споменика на културне заједнице и пејзаже.
- У свим земљама законска и професионална уређења су потребна да заштите углед и сећања на све нације и националности, етничке и религиозне групе које су створиле јединствено културно наслеђе.
- Заједничка међудржавна интервенција у циљу повећања „културних праваца” може у исто време да обезбеди заштиту специфичности различитих заједница и подцењених садашњих заједничких вредности. Примери за то су: римски, византијски, венецијански, јеврејски, отомански или немачки правци.
- Сеоска архитектура, фолклорна уметност и припрема уметничких објеката за свакодневну употребу може да послужи као економска основа заједнице и као инструмент локалног и регионалног идентитета изградње.
- Законска заштита природних и културних вредности је важна и неопходна мера, али оваква заштита не може имати свој утицај на све вредности. Образовање, ефикасније прослеђивање релевантних информација треба да допринесе друштвеном ставу и поштовању природних и културних вредности.
- Повратак здраве привреде заједно са развојем туристичких ресурса је прилика за оправдање улагања јавног буџетског фонда и приватних инвестиција у све сврхе. Ова улагања треба да буду дефинисана уговорима, а уважене власти треба да имају у остварењу својих задатака систематичну контролу и надгледање.
- Упркос искључивости УНЕСКО –вих декларација прикладно је истрајати на неопходним предуговорима како би се креирале нове декларације али је пре свега потребно уважавање постојећих смерница.²⁷

²⁷ извор:

http://montenegrina.net/pages/pages1/istorija/predslovenski/sudbina_ranosrednjevjekovnih_spomenika_u_cg.htm

Најважније антропогене туристичке вредности Црне Горе које својим значајем и по уметничком домену заузимају видно место у групи највећих европских културних остварења су: град Котор, античка Будва, Стари Бар, Улцињ, Пивски манастир, манастир Савина, Режевићи, Цетињски манастир и Биљарда, манастир Острог, манастир Морача, Ђурђеви ступови и многи други.

Ове споменичке драгоцености по атрактивности дејства су углавном самосталне и комплементарне туристичке вредности. На жалост још увек нису пронађене адекватне форме њиховог бољег презентовања посетиоцима, а туристички промет своди се на кратке обиласке. Међутим, они су са својом ближом околином привлачни не само као културно-историјски споменици, већ и као амбијентално-пејзажне вредности са могућностима развоја културног, стационираног, излетничког, манифестационог, здравствено-рекреативног и другог облика туристичког промета.

3.8. УКУПНА ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

С обзиром на то да културно и природно наслеђе представљају животно окружење људи, мора се спровести комбинована секција за њихову заједничку заштиту, у контексту међународног еколошког приступа управљању простором. Неопходно је ускладити политике за заштиту наслеђа и политике просторног планирања.

Осећање неопходности озбиљније заштите природе у Црној Гори осетило се тек у последњих неколико деценија. Тада је општи развој науке и културе стигао до тог степена да су се односи у природи могли знатно боље сагледати у њиховој сложености такође, могле су се сагледати последице непланског и нерационалног односа човека према природној средини и према искоришћавању живе и неживе природе.

Републичким Уставом из 1992 године где је у првом члану утврђена одредба да је Црна Гора „демократска, социјална и еколошка држава“. Захваљујући својој добро очуваној, разноврсној и изузетно атрактивној природи, Црна Гора је имала разлоге да се декларише као еколошка држава. То је међутим и цена њеног релативно заосталог развоја, али због тога она нема намеру да остане заробљеник прошлости већ је намера да те очуване природне вредности пласира као велику предност и залог своје будућности, пре свега кроз туризам.

Туризам је једна од привредних и културолошких делатности чијем просперитету ће највише доприносити еколошки добро очувана природна средина и добро организована држава. Што је њена природа очуванија, разноврснија и атрактивнија утолико је значајнији мотив туристичких кретања и интересантнија дестинација савременог међународног туризма, а еколошки мотивисане дестинације биће све чешће и популарније у будућности. Због остваривања непосредног контакта са домаћом средином туризам може најбоље да афирмише идеју и стварност еколошке државе, али и да је девалвира ако се та идеја у практичном животу не примењује.

За туризам је међутим најзначајније успешно вођење еколошке политике. То наравно захтева и подизање општег нивоа еколошке културе грађана која се посредно врло јасно одражава на ниво туристичких услуга и на туристички производ сваког туристичког места. Тиме ће сигурно све више добијати на значају туристичка места и регије већих еколошко-рекреативних капацитета, а то су зелене оазе, што значи све веће померање туристичке тражње према местима планинског туризма.

Примарне еко-туристичке вредности су топло Јадранско море и његове у Европи најлепше плаже, затим европски значајно Скадарско језеро, кањони, венци високих планина, близу четрдесет планинских језера, бројна крашка врела и други објекти. То су дакле најзначајнији еко-туристички потенцијали и објекти туристичке понуде. Па се према томе њихова заштита, унапређивање и одрживо туристичко коришћење од најнепосреднијег туристичког значаја па је зато нужна њихова доследна еколошка заштита од туристичког уништавања.

Овај концепт представља дугорочну еколошки усмерену визију друштвено-економског развоја, основу еколошког планирања и општи подстицај развоју еколошког понашања и еколошких покрета који се умножавају али се његова улога и

домети не би смели маргинализовати, а такве тенденције су на жалост, већ присутне. А заправо, колико буде убрзаван темпо привредног развоја и колико ће Црна Гора напредовати у екологизацији привредног и друштвеног развоја утолико ће више јачати њене еко-туристичке позиције на међународном туристичком тржишту. И обрнуто, ако дође до тихог напуштања овог концепта, то ће се сигурно неповољно одразити на туристичку промоцију Црне Горе на међународном тржишту.

Када се посматра примена овог еколошког пројекта морају се имати у виду материјалне могућности државе тј. колико је држава у могућности да из материјалних разлога упорно и организовано подржава њихов развој. Данашње материјалне могућности су врло неповољне, јер је пројекат врло скуп и генерацијски дугорочан. Сиромашнија национална привреда не би могла, без непосредне помоћи финансијских фондова из система Уједињених Нација, Европске Уније и других међународних групација, успешно да изводи овакав концепт. Али због општег значаја и популарности сам пројекат има извесну међународну материјалну подршку.

Од посебне је важности да се укаже на значај заштићене природне баштине за проглашење еколошке земље као и за сам туризам Црне Горе. Нпр. Дурмитор и Котор са Бококоторским заливом уписани су у Листу светске баштине УНЕСКО-а, базен кањона Таре у Списак објеката Биосфере УНЕСКО-а и Скадарско језеро у Листу мочвара по Рамсарској Конвенцији.

Квалитет заштите животне средине је фундаментални аспект националног и регионалног развоја. Деградација структура и система природног окружења угрожава: шумарство, риболов, ресурсе питке воде и њено кориштење, па чак и пољопривредне активности. Загађеност ваздуха, воде и земљишта нарушава квалитет људских станишта и животног окружења. Неопходне су ефективне политике заштите животне средине усмерене ка дугорочном развоју. Последњих десет година десиле су се битне промене стања животне средине које одређују будуће задатке и стратегије политике заштите животне средине. Током деведесетих година знатно је смањена емисија најштетнијих материја. Овај позитиван развој само је делимично резултат ефективнијих еколошких политика држава у региону. Други разлог смањене загађености је опадање индустријске и пољопривредне производње. Посебан пад производње бележе гране индустрије које су биле највећи извори загађености (металургија, хемијска и индустрија грађевинских материјала). У пољопривреди, употреба хемикалија (ђубрива, пестицида, хебрицида) драстично је мања него раније. Укинута је део великих фарми које озбиљно загађују земљиште и подземне воде.

Смернице политике развоја животне средине:

- Национални програми треба да буду усмерени на решавање најалармантнијих проблема животне средине. Нова ситуација захтева нове врсте регулативних, административних и законских процедура. У многим земљама законске регулативе још увек нису потпуно прилагођене новонасталој ситуацији,
- Јавља се потреба повећања цена енергије и стандарда заштите животне средине посебно у домену саобраћаја,
- Процена еколошких утицаја мора имати у обавези разраду већих пројеката развоја због јасних знакова еколошког менаџмента у поступцима државне управе, локалних и регионалних власти,

- Планови националне заштите животне средине инспирисани су идејом о одрживом развоју која мора бити узета у разматрање регулисањем квантитативних циљева обавезне заштите као и квалитативних необавезујућих циљева. Државне и регионалне владе треба да пруже политику отвореног економског подстрека за активности које утичу на природну средину. Ово поново изискује одређене промене, захтева више децентрализовану управу и администрацију заштите животне средине. Улога невладиних субјеката мора бити појачана као и иницијатива локалних и регионалних власти,
- Највећи изазови се односе на могућности националних, регионалних и локалних администрација и самоуправа да промене захтеве еколошких политика и стандарда Европске уније. Значајна модернизација администрације је неопходна да би била у стању да се носи за захтевима понуђеним од стране Европске уније и осталих локалних и регионалних управа,
- Транснационална кооперација је нарочито неопходна у случајевима постојања великих резерви заједничких ресурса и еколошко природних-културних вредности, као што су Јадранско и Црно море, Алпи и Карпати,
- Потребно је уложити велике напоре у едукацији и локалним иницијативама да би се променила свест људи у односу на непосредну животну средину.

Управљање природним наслеђем

Наслеђе природе је суштинска компонента животне средине. Биодиверзитет и природно наслеђе углавном су субјекти разноликости непријатељских утицаја индустријализације, интензивне пољопривреде, саобраћаја и урбанизације као и интензивног туризма. Ефективне конзерваторске политике имају за циљ одржавање биодиверзификације и заштите природног наслеђа, што је кључна тачка било које агенде дугорочног одрживог развоја. Алпске и суп-алпске вегетационе заједнице, јединствене шуме, мочваре и језера, шумовите речне обале дуж Дунава и мањих река, пешчане дине, јединствена станишта дуж црноморске и јадранске обале чине веома богат мозаик природног наслеђа у овом делу Европе.

Међутим, у свакој земљи посебно постоје озбиљни проблеми очувања природног наслеђа и нарушавања јединствених станишта и пејзажа. Институције које се баве конзервацијом највреднијих делова природног наслеђа већ постоје. У источном подручју Европе развијена је широка мрежа националних паркова. Удео националних паркова унутар државног подручја знатно је већи у источним земљама него у западном делу Европе. Међутим, управљање и одржавање националних паркова не покрива у жељеној мери сва подручја.

Мање је разграната мрежа заштићених културних пејзажа. Области гушће људске активности захтевају комплекснију регулацију и праћење. Заштита културних пејзажа у западним земљама сачињава велике делове заштићених подручја, док у источним земљама тај удео је много мањи, а у појединим земљама (Молдавија, Румунија, Бугарска) скоро да не постоји.

Посебна пажња мора се обратити подручјима где су вредни природни екосистеми, еколошки осетљиве области или културни предели угрожени поплавама, сушама, ерозијом, пожарима, земљотресима и клизиштима. Подручја која су изложена овим опасностима треба идентификовати, регистровати, а неопходно је разрадити

адекватну култивацију, градњу, заштиту и регулативу у случају опасности. Денационализација (приватизација) земљишта је нови изазов заштите природног наслеђа. Нека подручја која су претходних деценија потписани као пејзажи под заштитом или као други облици подручја под заштитом, враћена су првобитним власницима или њиховим потомцима. Већина влада не располаже неопходним легалним и финансијским мерама које би мотивисале и форсирале нове власнике да култивишу таква подручја у складу са циљевима заштите природе.

Велики део екосистема налази се у пограничним зонама. Границе се традиционално постављају дуж река и планинских венаца као најпогоднијих места за развој оваквог система. При томе су границе неколико деценија, посебно западне границе источних земаља била забрањена подручја за туризам, путовања и привредне активности. За то време екосистеми су били нетакнути и могли су неометано да се развијају.

Смернице политике развоја природног наслеђа

- Мрежа националних паркова у неким подручјима чини се добро формирана. Из тог разлога постоји потреба да се у будућности усмере на бригу о примењивању регулатива и проширивање заштите на друга подручја нарочито на заштиту културних пејзажа,
- Откупљивање приватног земљишта од локалне, регионалне и централне владе или невладиних организација мора бити узето у обзир да би била олакшана примена заштитних прописа. Одређена количина буџетског фонда треба да буде намењена овим сврхама,
- Препоручује се формирање заштите природе у пограничним зонама,
- Међудржавни програми заштите од поплава морају именовати оне области у специфичним приобалним деловима реке који су најугроженији од поплава. Постојеће ризике од поплава треба смањити посебним мерама просторног планирања и коришћења земљишта у области пољопривреде, шумарства, урбанистичког планирања и водоснабдевања. Повезани и свеобухватни међудржавни планови морају бити разрађени за читаву угрожену област као и дефинисани инструменти захтева и повећани трошкови примене предложених мера.

IV ЗАКЉУЧАК

Коришћењем расположиве литературе уз примену утврђене методологије истраживања, може се закључити да:

- Регион Боке Которске је на туристички атрактивном положају,
- Бока Которска је изузетно богата природним ресурсима,
- Велики број очуваних културно-историјских споменика,
- У региону је заступљен велики број манифестација и фестивала, што га чини атрактивним у односу на друге конкуренте,
- Квалитет ваздуха у Црној Гори, оцењен је задовољавајућим квалитетом, осим честица прашине.
- Повећане концентрације дима и чађи запажа се само у зимским месецима што се објашњава грејањем на чврста горива током сезоне грејања.
- Стање земљишта у односу на садржај опасних и штетних материја, може се окарактерисати као задовољавајуће. Загађење је резултат неадекватног одлагања комуналног отпада.
- У већини општина постоји негативан утицај саобраћаја, односно емисије издувних гасова што представља значајан извор загађења околног земљишта, истовремено угрожавајући и квалитет ваздуха.
- Потребна је свеобухватна анализа и систематизована знања о биодиверзитету.
- Заштиту биодиверзитета треба усмерити на: успостављање нових заштићених подручја природе у складу са међународним критеријумима, одрживо коришћење ресурса дивље флоре и фауне која подразумева успостављање контроле лова и скупљања, као и контролу промета ретким и угроженим врстама дивље флоре и фауне.
- Проблеми излива канализације у море, неопходност изградње колектора и пречишћивача воде.
- Неопходна је изградња, одржавање и контрола капацитета водоводне и канализационе мреже.
- Неопходно је окренути се одрживом развоју туризма као основној привредној грани регије и заштити животне средине.
- Због радова који предстоје у овом региону, да би се смањиле штетне последице, неопходно је: подизање нових и одржавање постојећих дрвореда и зелених појасева између саобраћајница и околних објеката где год је то могуће.
- Потребно је стално развијати еколошку свест код локалног становништва, да се обезбеди да се донете мере за очување животне средине поштују и спроводе.
- Мере се дефинишу водећи рачуна о постојећем стању животне средине и капацитету простора.

Регион Боке, има бројне могућности за даљи развој туризма. Неопходно је ускладити коришћење потенцијала и развој туризма са свим аспектима заштите животне средине. Такође, потребна је реконструкција, стално одржавање и развој инфраструктурних система. То доприноси перманентном побољшању основних услова за развој савременог туризма и приступачности Црној Гори која по својим потенцијалима представља атрактивну медитеранску регију.

V ЛИТЕРАТУРА

1. Де Костер, (1972.), *Акултурација*, Култура 19, Београд,
2. Ђурић В, (2001.), *Географија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
3. Иванчев-Тумбас И, Далмација Б, (2001.), *Нормативи, стандарди и препоруке у области квалитета воде за рекреацију, како га постићи и очувати*, Институт за хемију, Нови Сад,
4. Јарић, Д, (2002.), *Микроекономска анализа*, ЕВРО, Београд
5. Јанковић М, (1995.), *Биодиверзитет, суштина и значај*, Завод за заштиту природе Србије, Посебна издања број 16, Београд,
6. Јовичић Д, (2000.), *Туризам и животна средина – концепција одрживог развоја*, Задужбина Андрејевић, Београд,
7. Косар Љилана, (1998.), *Хотелијерство*, Виша хотелијерска школа, Београд,
8. Лековић С, (2002.), *Туристичка Црна Гора*, ТОЦГ, Подгорица,
9. Љешевић М, (2000.), *Животна средина: Теорија и методологија истраживања*, Географски факултет, Београд,
10. Николић М, (2005.), *Угоститељство*, Виша хотелијерска школа, Београд,
11. Косар Љ, (1998.), *Хотелијерство*, Виша хотелијерска школа, Београд,
12. Павле Томић, Јован Ромелић, Саша Кицошев, Јован Плавша, Слободан Марковић, Владимир Стојановић, (2000.), *Туризам и заштита*, Симбол, Петроварадин,
13. Попеску Ј, (2002.), *Маркетинг у туризму*, Чигоја штампа, Београд,
14. Ратковић Раде, (2002.), *Стратешка позиција туризма Црне Горе на почетку трећег миленијума*, ЦАНУ, Подгорица,
15. Стевановић и други, (2003.), *Животна средина и одрживи развој*, Енциклопедија, Издавачко предузеће Ецолибри, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, Српско Сарајево,
16. Стојановић В, (2006.), *Одрживи развој туризма и животне средине*, Симбол, Петроварадин
17. Сворцан Миљан, (2004.), *Хотелски менаџмент*, Виша хотелијерска школа, Београд,
18. Тојагић С, (2004.), *Хотелски инжењеринг*, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Нови Сад,
19. Томић и други, (2000.), *Туризам и заштита*, Институт за географију, ПМФ, Нови Сад
20. Хацић О, (2004.), *Културни туризам*, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Нови Сад,
21. Унковић С, Зечевић Б, (2009.) *Економика туризма*, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, Београд,
22. ФЛАГ Монтенегро, (мај 2000.), *Стратегија за приватизацију туристичке привреде Црне Горе*,
23. Черовић С, (2009.), *Стратегијски менаџмент у туризму*, Чигура принт, Београд,
24. Чомић Ћ, (1998.), *Туристичка географија*, Виша хотелијерска школа, Београд,

25. Чомић Ђорђе, (2005.), *Изградња и опремање хотелских објеката*, Виша хотелијерска школа, Београд,
26. Чомић Ђ, (2006.), *Социологија туризма*, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Нови Сад,
27. Чомић Ђорђе, (1998.), *Туристичка географија*, Виша хотелијерска школа,
28. Штетић С, (2003.), *Географија туризма*, Издавач: Аутор, Београд,
29. www.bar-marina.com/yacht-club.php
30. www.discover-montenegro.com
31. www.monstat.org
32. <http://www.montenegro.travel/>
33. www.portomontenegro.com
34. <http://www.tokotor.com>